

งานวิจัย

การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์
ตะเกียงไม้ ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา

รายงานการวิจัย

การวิจัยการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนา
คุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้
ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

...โดย...

ผศ.ประเสริฐ	ศีลรัตน
นายจินดา	เนื่องจำนงค์
น.ส.อารียา	บุญทวี
นายชูชาติ	นาโพทอง
น.ส.วาทีตา	เอื้อเจริญ
น.ส.พรนภา	พุทธรักษา
นางอรรวรรณ	แสงอรุณ
น.ส.นวลลออ	อนุสิทธิ์

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา

๒๕๔๘

ชื่อเรื่อง : การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชื่อผู้วิจัย : ผศ.ประเสริฐ ศีลรัตน์, นายจินดา เนื่องจำนงค์, นางสาวอารียา บุญทวี, นายชูชาติ นาโพทอง, นางสาวพรนภา พุทธิรักษา, นางสาววาทีตา เอื้อเจริญ, นางอรรณณ แสงอรุณ, นางสาวนวลลออ อนุสิทธิ์

สถาบันอุดมศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ปี : 2548

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและกระบวนการผลิตตะเกียงไม้ ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อได้แนวพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้รวมทั้งเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาวัตถุดิบกับ กระบวนการผลิตได้คุณภาพมาตรฐานสากล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ ระเบียบวิธีวิจัยแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยเลือกหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทศิลปะประดิษฐ์ของที่ระลึก (ตะเกียงไม้) ของนายศรีโพธิ์ เจริญสุข

ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎี(CIPP MODEL) มาวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่านายศรีโพธิ์ เจริญสุข ได้จัดประกายในการทำตะเกียงจากการที่ภรรยาได้นำไม้ขนุนมาเผาเป็นถ่าน เพื่อมาประกอบอาหารจึงทำให้คุณลุงคิดว่าไม้ขนุนสวยประกอบกับเห็นตะเกียงเจ้าพายุจึงมีความคิดที่สามารถแปรรูปไม้ขนุนมาทำเป็นตะเกียงหลอดไฟฟ้าได้ดี จึงพัฒนาฝีมือเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

กระบวนการถ่ายทอด ได้มีการถ่ายทอดให้กับกลุ่มคนพิการในโรงเรียนวัดเนิน ส่วนการพัฒนาคุณภาพตะเกียงไม้ ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่นได้สอบถามความต้องการของคุณลุงศรีโพธิ์ เจริญสุข โดยได้ให้นักศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ออกแบบสติ๊กเกอร์เพื่อติดผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ให้ดูเด่นชัด และออกแบบกล่องใส่ตะเกียงควบคู่กันไป

ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตตะเกียงไม้ที่ลูกค้าเป็นกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ จะซื้อไปเป็นของฝาก และจะซื้อในช่วงเทศกาลเท่านั้นเป็นเพราะว่าผู้ที่ฝีมือในการผลิตและผู้สนใจมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ส่งผลให้ชาวไทยบางกลุ่มต้องประสบกับภาวะล้มละลายเกิดความเดือดร้อนทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และกระทบต่อโครงสร้างโดยรวมของสังคมแต่ยังมีประชาชนชาวไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้รับกระทบจากวิกฤตนี้ ตรงกันข้ามกลับสามารถยืนหยัดอยู่ได้และดำเนินชีวิต ได้อย่างเป็นสุข กล่าวได้ว่า บุคคลกลุ่มนี้ได้ใช้ “ภูมิปัญญาไทย” ที่คนไทยได้คิดค้นเรียนรู้ สัมผัสกลิ่นกรองและทดลองใช้จนสามารถนำความรู้มาแก้ไขปัญหของตนเองและสังคม ภูมิปัญญานี้ได้รับการถ่ายทอด สืบต่อกันมาและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกมิติซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาและการสืบสานภูมิปัญญาไทยจึงได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาขึ้น โดยได้ผ่านความเห็นชอบจากมติ คณะรัฐมนตรีแล้วเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ในนโยบายดังกล่าวได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๗:๑)

“ภูมิปัญญาไทยจะได้รับการฟื้นฟูและนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษาสำหรับคนทั้งชาติ และเป็นไปเพื่อเน้นคุณค่าทางจิตพิสัยนำไปสู่คุณภาพอย่างยั่งยืน จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหา และพัฒนาดตนเองและสังคมตามแนวทางที่เหมาะสมกับประเทศไทย

นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษามีอยู่ ๔ ข้อ คือ

๑. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย
๒. ขกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและชี้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมามาก
๓. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาจัดการ การศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
๔. ประมวลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะองค์กรและเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ได้ตระหนักถึงการพัฒนาและวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและเห็นว่ากระบวนการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในระดับรากหญ้าที่นำความคิด ความรู้ เทคนิค กระบวนการ อันเกิดจาก การสะสมประสบการณ์ มาสร้างให้เกิดการเรียนรู้และสรุปความคิดรวบยอดจนสามารถพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งที่ดีและสามารถสืบทอดตัวอย่างที่ดีเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน (สัมพันธ์ เศรษฐกิจ และคณะ , ๒๕๔๗ :๖๗)ตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับศักยภาพและวัฒนธรรมชุมชนทำให้เกิดภูมิปัญญาอันมีค่าได้ซึ่ง หมู่ที่ ๔ ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติ คือ ไม้ขนุนและไม้กระถินณรงค์ มาผลิต

เป็นตะเกียงไม้ ทำให้ได้รับรางวัลหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในระดับ ๔ ดาว จนสามารถสร้างมูลค่าทางปัญญา และมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่นได้ จึงสนใจศึกษาเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและกระบวนการผลิตตะเกียงไม้ของ ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. เพื่อได้แนวพัฒนาคุณภาพมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้
๓. เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาวัตถุดิบกับกระบวนการผลิตให้ได้คุณภาพ มาตรฐานสากล

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ระเบียบวิธีแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) PAR โดยเลือกหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทศิลปประดิษฐ์ ของที่ระลึก (ตะเกียงไม้) ของนายศรีโพธิ์ เจริญสุข ต.พิมพา อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ – กันยายน ๒๕๔๘

นิยามศัพท์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความเชี่ยวชาญของชาวบ้าน ในการนำผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น มาทำ ประดิษฐ์คิดค้น โดยอาศัยประสบการณ์หรือการเรียนรู้ สืบทอดต่อกันมาในชุมชนและสะท้อนถึงเอกลักษณ์

คุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ประดิษฐ์ ได้รับการยอมรับมีการประดิษฐ์ที่เหมาะสม กับกลุ่มลูกค้า

ตะเกียงไม้ หมายถึง ตะเกียงไม้ที่นำทรัพยากรทางธรรมชาติได้แก่ ต้นกระถินณรงค์ ต้นขนุนมา แปรรูปตะเกียง เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบถึงกระบวนการผลิตและการพัฒนาให้ได้มาตรฐาน
๒. ทำให้ทราบและมีความเข้าใจถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขั้นตอนในการศึกษา

ขั้นตอน	เป้าหมาย	ผลผลิต	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
๑. ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเรื่องตะเกียงไม้ของนายศรีโพธิ์ เจริญสุข ต.พิมพา อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา	๔ ครั้ง	๑. แนวทางพัฒนาคุณภาพตะเกียงไม้ ๒. การส่งเสริมการทำตะเกียงไม้	กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม ๒๕๔๘	ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและท้องถิ่น
๒. ทำการสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง พัฒนาชุมชนอำเภอบางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา	๔ ครั้ง	๑. การประสานของหน่วยงานในภาครัฐบาล	พฤษภาคม – มิถุนายน ๒๕๔๘	ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและท้องถิ่น
๓. สอบถามความต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิจัยและผู้ผลิต	ผู้ผลิตตะเกียงไม้และลูกค้าที่สนใจในผลิตภัณฑ์	๑. ชิ้นงานที่กลุ่มผู้ผลิตต้องการให้ช่วยประสานและสนับสนุน	เมษายน – มิถุนายน ๒๕๔๘	ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและท้องถิ่น
๔. จัดกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มตะเกียงไม้ ต.พิมพา อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา ๔.๑ ทำสต็อกเกอร์ ๔.๒ ออกแบบกล่องตะเกียงไม้ ๔.๓ ทำป้ายประชาสัมพันธ์	๑. ลูกค้าที่มาซื้อผลิตภัณฑ์ได้ทราบแหล่งผู้ผลิต	๑. ร้านค้ามีหน่วยงานทางการศึกษามาสนับสนุน ๒. สร้างภาพลักษณ์และเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนักภูมิปัญญา ท้องถิ่นและมหาวิทยาลัยฯ	กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๔๘	ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและท้องถิ่น และโปรแกรมวิชาศิลปกรรม
๕. นำผลวิจัยมาวิเคราะห์และสรุปผล	งานวิจัย ๑ เรื่อง	ปัญหาและแนวทางในการพัฒนางานวิจัย	สิงหาคม – ตุลาคม ๒๕๔๘	ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและท้องถิ่น

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและขอบเขตของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวม หมายถึง ความรู้ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้การปรับตัว เลือกรับ ประยุกต์ สืบสานและสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเฉพาะ ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่น ที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมกับทุก ๆ เรื่องในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

จากการศึกษาความหมายของผู้เชี่ยวชาญ / นักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่า ภูมิปัญญา พื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

คำว่าภูมิปัญญาตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า WISDOM ซึ่งมีความหมายความรู้ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

กุลวิตรา กังคานนท์ (๒๕๓๑) กล่าวว่า ภูมิปัญญา นอกจากจะเป็นเรื่องของพื้นภูมิธรรมแล้ว ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่มาใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งก่อให้เกิดทางเลือกใหม่ ที่มีลักษณะสากล และลักษณะเฉพาะของเราเอง

กองวิจัยทางศึกษา กรมวิชาการ (ม.ป.ป.) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษาสังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหามาตรการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถวายทอดพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๓๔) จัดสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ปัญหามาตรการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

ชลธิรา ลัตยาวัฒนา (๒๕๓๔) ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน มีที่มาหลากหลาย ไร้เอกภพแต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็น

เหลื่อมมณีที่จรัสแสงคงทน และทำทลายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity)

ประเวศ วะสี (๒๕๓๐) กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่า เกิดจากการสะสม การเรียนรู้มาเป็น ระยะเวลายาวนานมีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการใช้จ่ายกับการศึกษาวัฒนธรรม ก็จะ ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

ปรีชา อุตระภูณ (อ้างถึง กุลวิตรา ภักดานนท์, ๒๕๓๑) ว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกัน มาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมาย ก็คือ เพื่อให้เกิด ความสุข ทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิด ปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและ ชุมชน

ยิ่งยง เทาประเสริฐ (๒๕๓๓) ได้ใช้คำว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยให้ความหมายว่า เป็นองค์ ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสม และสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและ ศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของ เผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเผ่าพันธุ์ หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

รัตนะ บัวสนธิ์ (๒๕๓๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่คนที่มีต่อ ตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการที่คนดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททาง สังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชน และ ปัจเจกบุคคล กระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกออกได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
๒. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
๓. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่ลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิต เพื่อพึ่งพาตนเอง

วิจิต นันทสุวรรณ (๒๕๒๘) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิตการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในด้านของปัจเจกบุคคลและในด้านของสังคมหมู่บ้าน

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๓๑) ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศัพท์นี้ชัดเจนมีความมุ่งหมายที่จะใช้ วัฒนธรรมของตนเอง ได้กระแสนำสู่ให้พ้นการครอบงำ เป็นอิสระ และสร้างสรรค์ หากทำสำเร็จ แล้ว มีการสร้างตาข่ายโยงใยภูมิปัญญาระหว่างกัน ชุมชนหมู่บ้านก็มีอำนาจเป็นพลังสำคัญพลัง หนึ่ง ที่จะผลักดันให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงสู่สถานที่ดีที่สุดในที่สุด

สุจารี จันทรสุข (๒๕๓๑) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มา จากประสบการณ์แนวทางแก้ปัญหาแต่ละเรื่อง แต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมี เงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

เสน่ห์ จามริก (๒๕๓๑) คำว่า ภูมิปัญญาไทยนั้น ด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องของพื้นภูมิ ธรรมเดิมแล้วยัง หมายถึง ศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย ซึ่ง เอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ มีลักษณะสากล และลักษณะเฉพาะของเราเอง

เสรี พงศ์พิศ (๒๕๒๕) ปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็เรียก หมายถึง พื้นเพ รากฐานของความรู้ชาวบ้าน

ในความหมายที่ใกล้เคียงกันนี้ เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิ ปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทย ที่เกิดจากการสะสม ประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดหลอมรวมเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาของการดำรงชีวิต (เสรี พงศ์พิศ ๒๕๓๔ : ๓๓๓)

เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๓๓) ได้อธิบายภูมิปัญญาไทยว่า เป็นผลของประสบการณ์สั่งสม ของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่ม ชุมชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคย เอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเอง ได้อย่างมีดุลย ภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้านภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้ มิได้ เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยน เลือกรับ และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

อนุก นาคะบุตร (๒๕๓๑) อธิบายภูมิปัญญาว่า เกิดมาจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะ เวลานานเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่แยกจากกันเป็นวิชาอย่างที่เราริเรียน ภูมิปัญญาชาวบ้านต่างจาก องค์ความรู้ตรงที่เรามีหนังสือทฤษฎี ความรู้มากมายอ้างอิงได้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ขึ้นตอน ๓ อย่าง คือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ

อังกุล สมคะเนย์ (๒๕๓๔) กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ และมวล ประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอด สัมกันมา โดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ธนาคารไทยพาณิชย์ มีแนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยว่า ในช่วงที่สังคมไทยอยู่ในภาวะ ที่กำลังรับวัฒนธรรมจากภายนอก เกิดความหลงลืมตัวตน และแก่นแท้ในความเป็นไทย ทำ อย่างไรจึงสามารถชี้แนวทางสร้างความมั่นใจให้กับเขาเหล่านั้นว่า จุดยืนของพวกเขามาจากไหน รากเหง้าของความเป็นไทยเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของคน โบราณที่ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จาก ประสบการณ์การดำรงชีวิต การผสมผสานของชาติพันธุ์และสภาพสังคมอันหลากหลายมานับพัน ปีจากประสบการณ์ของคนโบราณได้สร้างรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีที่สามารถรับรองการอยู่

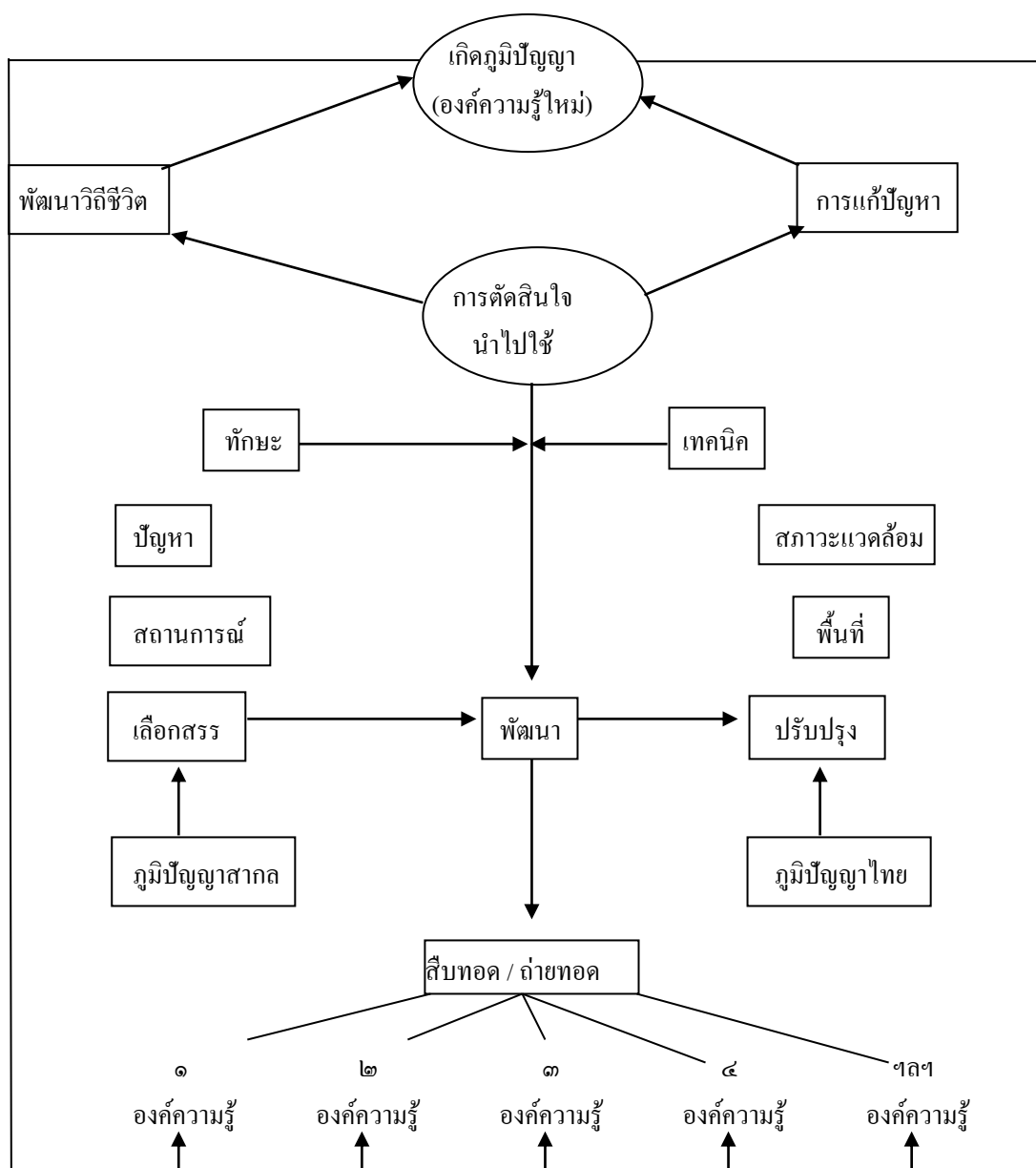
รวมกันในสังคมไทยมาได้เป็นอย่างดีเป็นอีกแผ่น เหล่านี้คือ ภูมิปัญญาไทยที่คนในปัจจุบันควรตระหนักถึง และได้เรียนรู้ด้วยความภาคภูมิใจ และก้าวเดินหน้าต่อไปอย่างมั่นใจในชาติภูมิของตน เพราะวัฒนธรรมคือ รากฐานของตน เพราะวัฒนธรรมคือ รากฐานของการพัฒนาสังคมอย่างมีระบบนำไปสู่ความก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองในอนาคต

ออริอันโด (Oriando Fals Boarda ๑๙๘๘) ได้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในอเมริกาเหนือ และได้เขียนอธิบายไว้ว่า ศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้าน ความรู้ประชาชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน นั้นเป็นความรู้ชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขา ความรู้ดังกล่าวไม่ได้จัดเข้ารหัสเก็บไว้แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่ง ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอดสร้างสรรค์การผลิต และช่วยให้ด้านการงานเป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าสตรรรยแล้ว เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุ และมีผลในตัวเอง

ดี เอ็ม วอเรน (D. M. Warren ๑๙๘๕) ได้ใช้คำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในความหมายว่า เป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่งด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานจากความรู้ด้านการเกษตรที่ได้ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวมีความสมดุลลงตัว โดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวระบบเอง รวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่น ทั้งระบบเกษตร ระดับชาติ และนานาชาติ วอเรนใช้คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนคำว่า วัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่มักนิยามกันทางตะวันตก ว่าหมายถึง ระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

การเกิดภูมิปัญญา

มีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้ เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งแสดงได้โดยแผนภาพ ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย

- (๑) ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
- (๒) การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
- (๓) ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
- (๔) สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
- (๕) รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

- (๑) ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม

(๒) ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

(๓) ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

(๔) ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

(๕) ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในมุมมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

(๖) ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

(๗) ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาทางสังคม

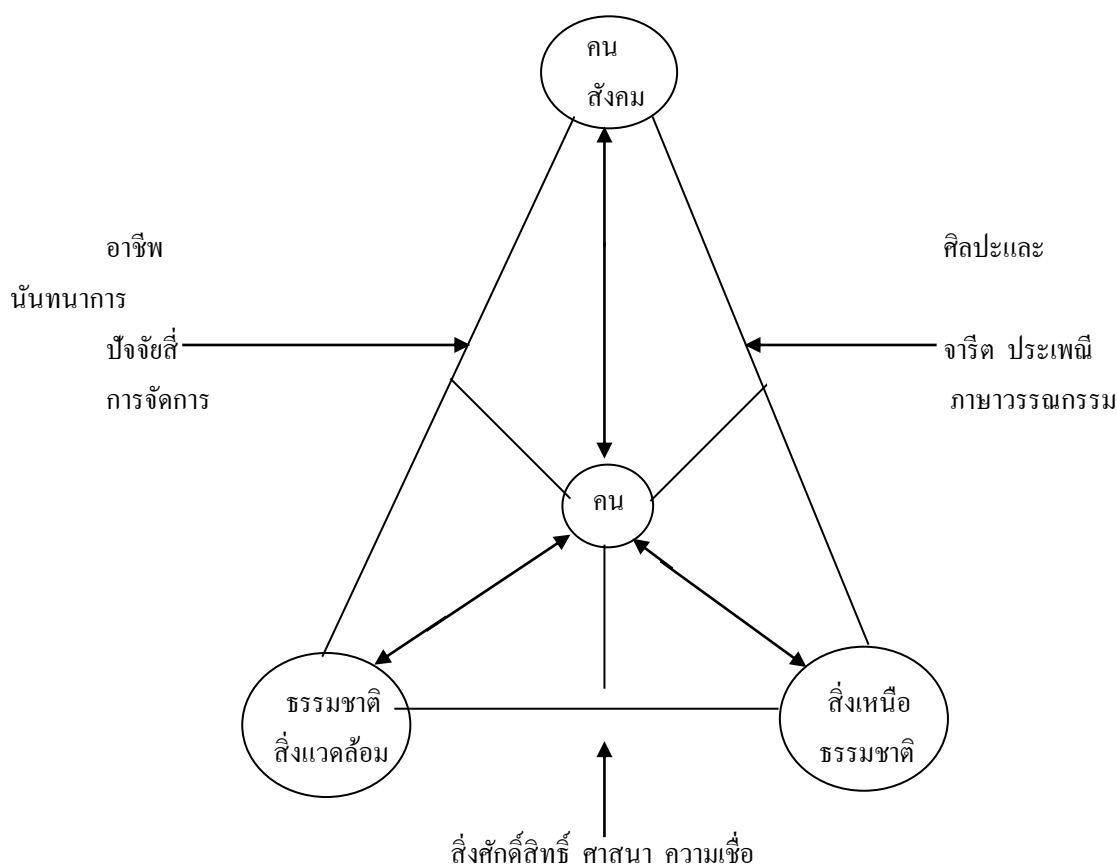
ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย

จากความหมายและขอบข่าย ตลอดจนทั้งลักษณะของภูมิปัญญาไทยตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน ๓ ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ได้แก่

(๑) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืชธรรมชาติ

(๒) ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

(๓) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งสามลักษณะนี้ คือสามมิติของวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนได้โดยแผนภาพข้างบน

จากแผนภาพ จะเห็นได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

จากความหมายของภูมิปัญญาไทยที่กล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทย ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ขอบข่ายของภูมิปัญญาไทย

จากการรวบรวมขอบข่ายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทย ได้มีบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ จำแนกขอบข่ายของภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

วิชิต นันทสุวรรณ (๒๕๒๘) จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ ๓ ลักษณะ คือ

(๑) ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เนื้อหาของภูมิปัญญาคือ การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติ และข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อถือต่อธรรมชาติต่าง ๆ เรื่องของผี ที่ทำให้เกิดสถานะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา เป็นต้น

(๒) ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดี อย่างนี้ไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจนิจจังของชีวิตเป็นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออก คือความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ปู่ย่า ฝิพ่อ ฝิแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

(๓) ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากินในด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค เป็นต้น

ประเทศ รัสเซีย (๒๕๓๔) ได้สรุปลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๔ ประการ คือ

- (๑) มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- (๒) มีบูรณาการสูง
- (๓) มีความเชื่อมโยงไปสู่ขนานนามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- (๔) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

เสรี พงศ์พิศ (๒๕๒๕) ได้แบ่งภูมิปัญญาไทยเป็นสองระดับ คือ

(๑) ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความศิวิไลซ์ให้กับชาติตราบนานเท่านาน เช่น กรณีการกอบกู้เอกราชของพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

(๒) ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่าเขา น้ำ ปลา นก ดิน ภูเขา สัตว์ป่า พืช แมลง และธรรมชาติรอบตัว เป็นเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

สามารถ จันทร์สุรย์ (๒๕๓๖) ได้อธิบายภูมิปัญญาชาวบ้านใน ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม และลักษณะที่เป็นรูปธรรม

(๑) ภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์/จิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

(๒) ภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๓๔) วิจัยเรื่องความคิดภูมิปัญญาไทย โดยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ โครงการ เกี่ยวกับความคิดและภูมิปัญญาไทยในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ความเชื่อ	(๒) ความเป็นอยู่และการทำมาหากิน
(๓) การศึกษา	(๔) การเมือง การปกครอง
(๕) การดูแลสุขภาพ	(๖) ศุริยางคศิลป์
(๗) นาฏศิลป์	

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ (๒๕๓๕) วิจัยเรื่องภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทยในโครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้กำหนดหัวข้อในการวิจัยภูมิปัญญา ๔ ลักษณะ

(๑) ความเชื่อ เป็นโลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ หรือระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

(๒) วิธีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหา และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

(๓) ศิลปวัฒนธรรม ประดิษฐ์กรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจมาก สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตามพื้นที่ภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

(๔) กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้การศึกษาอบรม และการแก้ปัญหาตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรัชญาของชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๓๕) ได้กำหนดสาขาย่อยของภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการคัดเลือกและเชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ๕ สาขาดังนี้

(๑) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านเกษตร เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสานการแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ฯลฯ

(๒) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร การรักษา การถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคาะพแม่น้ำ แผ่นดิน พืชพันธุ์ธัญญาหาร และโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ

(๓) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการ สวัสดิการและธุรกิจชุมชน ได้แก่ กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ ร้านค้า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ

(๔) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการผลิตและการบริโภค เช่น การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ให้สามารถบริโภคได้โดยตรง ได้แก่ การใช้เครื่องมือ และครกตำข้าว การรู้จักประยุกต์ เทคโนโลยีใหม่มาใช้แปรรูปผลิตผลเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด

(๕) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคและการป้องกัน เช่น หมอพื้นบ้าน หมอธรรม และผู้รอบรู้เรื่องสมุนไพร

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ (๒๕๓๓) ได้แบ่งประเภทและลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

(๑) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตร หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสัมพันธ์สอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

(๒) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่ง ได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

(๓) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

(๑) คติความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา

(๒) ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

(๓) การประกอบอาชีพในท้องถิ่น ที่ยึดหลักการพึ่งตนเองได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

(๔) แนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่

อังกูล สมกะเนย์(๒๕๓๕) ได้จัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

(๑) เป็นเรื่องเกี่ยวกับ คติ ความคิด ความเชื่อและหลักการ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดกันมา

(๒) เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี

(๓) เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย

(๔) เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาทั้ง ๔ กลุ่ม ปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง ๆ

ผลจากการรวบรวมการแบ่งสาขาภูมิปัญญาไทยข้างต้นพบว่าได้แบ่งโดยอาศัยหลักเกณฑ์ ๒ ด้าน คือ ด้านสังคมกับด้านมานุษยวิทยา

(๑) การแบ่งโดยใช้เกณฑ์ทางสังคม สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ

- ภูมิปัญญาส่วนบุคคล คือ ภูมิปัญญาที่บุคคลเป็นผู้คิด ผู้ใช้ มีผู้เป็นเจ้าของต้นตำรับ
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาที่ใช้ปฏิบัติในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยไม่ทราบว่ามีใครเป็นเจ้าของ หรืออาจเรียกว่า “ภูมิปัญญานิรนาม” (เอกวิทย์ ณ ถลาง)

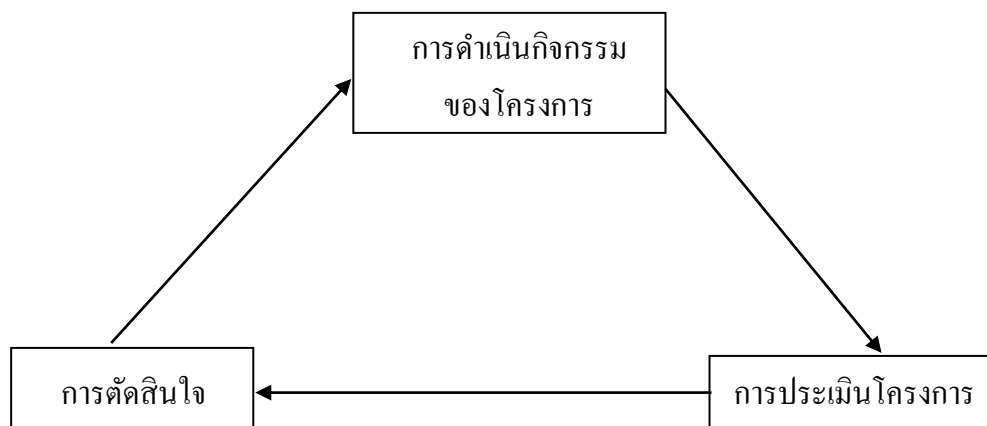
- ภูมิปัญญาชาติ คือ ภูมิปัญญาที่คนทั้งชาติใช้และปฏิบัติร่วมกัน

(๒) การแบ่งโดยใช้เกณฑ์ทางมานุษยวิทยา ภูมิปัญญาไทยสามารถแบ่งโดยอาศัยลักษณะของแหล่งกำเนิดได้ ๒ ระดับ คือ

- ภูมิปัญญาหลวง คือ ภูมิปัญญาของหลวงหรือของกลางหรือของส่วนราชการหรือของราชสำนัก ที่คนเชื้อและถือปฏิบัติร่วมกันเป็นมาตรฐานกลาง

- ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นผู้คิดและถือปฏิบัติกันเองในแต่ละท้องถิ่น

แนวคิดและรูปแบบการประเมินชิบของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model)
 สตัฟเฟิลบีม กล่าวว่า “การประเมิน เป็นกระบวนการของการระบุ หรือกำหนดข้อมูลที่ต้องการ รวมทั้งการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดสารสนเทศ ที่มีประโยชน์เพื่อนำเสนอสำหรับใช้เป็นทางเลือกในการตัดสินใจ” โดยมีแนวความคิดพื้นฐานคือ

แผนภูมิ แสดงความคิดพื้นฐานการประเมินของสตัฟเฟิลบีม

สตัฟเฟิลบีม ได้จำแนกขั้นตอนของการประเมิน เป็น ๓ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ กำหนด หรือระบุข้อมูลที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์และจัดการสารสนเทศ เพื่อนำเสนอผู้บริหาร

และสตัฟเฟิลบีม ได้กำหนดประเด็นที่ประเมินออกเป็น ๔ ประเภท ซึ่งเป็นที่มาของการกำหนดชื่อของรูปแบบการประเมิน ว่า รูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) ที่มาจากอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของประเด็นที่จะประเมิน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินก่อนการดำเนินการโครงการ เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ประเด็นปัญหา และความเหมาะสมของเป้าหมายโครงการ

- การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) เป็นการประเมิน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของความพอเพียงของทรัพยากร อาทิ จำนวนคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการของการดำเนินการโครงการ

- การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมิน เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน

- การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับจุดประสงค์ของโครงการ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการ ขยาย เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ

นอกจากนี้ได้นำเสนอประเภทของการตัดสินใจที่สอดคล้องกับประเด็นที่ประเมิน ดังนี้

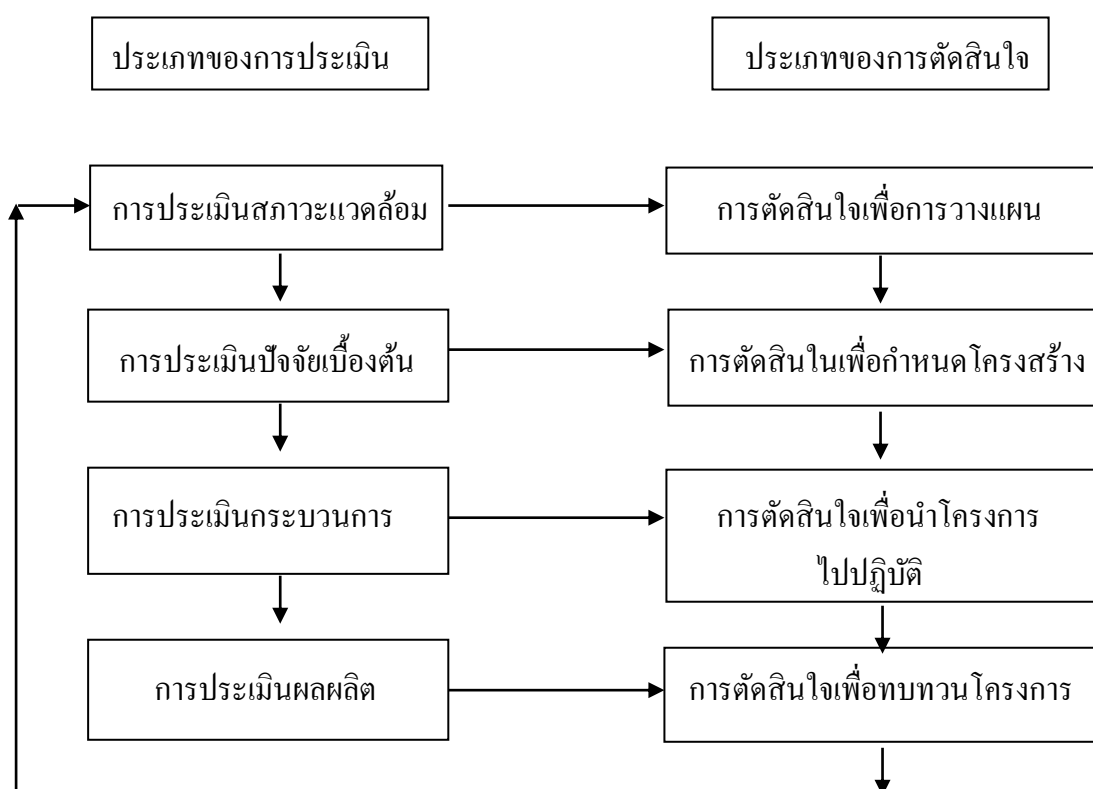
๑. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน (Planing Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินการ

๒. การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ (Structuring Decision) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากปัจจัยเบื้องต้น ที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงสร้างของแผนงาน และขั้นตอนของการดำเนินการของโครงการ

๓. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Implementing Decision) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตามแผน และปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

๔. การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ (Recycling Decision) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณาการยุติ เลิกเลิก หรือปรับขยายโครงการที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

และสตีฟเฟิลบีมได้นำเสนอแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจและประเภทของการประเมินกับการตัดสินใจ

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑ : ๘) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพการดำเนินงานด้านภูมิปัญญากับการศึกษาของชุมชน พบว่า วิธีการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวิธีการ ดังนี้

- ๑) การเล่าเรื่องราว การบอก การเทศน์
- ๒) การให้ปฏิบัติจริง การพาดู พาทำ
- ๓) การให้ทำเลียนแบบ การต่อวิชา การต่อเพลง
- ๔) การให้ลองฝึกลองถูก
- ๕) การให้ศึกษาด้วยตนเอง เช่น ให้อ่านจากตำรา
- ๖) การต่อวิชา และการสอนแบบกลุ่ม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑ : ๗๔ – ๖) ได้ศึกษา การเรียนรู้แบบวิถีชาวบ้านพบว่าแหล่งความรู้ของชุมชนได้มีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิต มีรากฐานมาจากชุมชน อาจมาจากการสังเกต การคิด วิธีปฏิบัติ เป็นสิ่งที่บุคคลสัมผัสได้ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ เรียนรู้ได้ทุกแห่งทั้งในโรงเรียน ชุมชน ศาลาวัด เป็นการเรียนไม่จำกัดเนื้อหา เวลา สถานที่ เพศและวัย การเรียนรู้แบบวิถีชาวบ้าน มีองค์ประกอบ ๓ ประเภท ดังนี้

๑) คน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หรือองค์กร และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

๒) ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้ทางวิชาการ หรือที่มาจากภายนอกและชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่สะสมและพัฒนาขึ้น

๓) ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๑) ศึกษาถึง แหล่งของความรู้ ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้เรียนรู้ และสามารถนำมาสืบทอดให้กับผู้เรียนรู้ ได้แก่

๑) จากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ในสถานการณ์จริง (Learning by doing) มีการลองฝึกลองถูก เป็นประสบการณ์

๒) จากการอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่เป็นลายลักษณ์ เช่น ศาสตร์ทางการแพทย์

๓) จากพิธีกรรมตกทอดกันมา เช่น การสวดอภิธรรมศพ การแต่งงาน

๔) จากการบอกเล่า หรือเรียนรู้จากของจริง เช่น การปลูกข้าว ดำนา การทำไร่ ทำสวน

๕) ทางด้านศาสนธรรม คำสอน แนวทางปฏิบัติ จากการสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์

๖) การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางสังคมของกันและกัน

๗) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม มีการปฏิบัติด้วยความเคยชินมีผลต่อคุณค่าทางจิตใจ

๘) วิถีครูพักลักจำ จากทักษะการสังเกต การดู จนเกิดทักษะ

ขนิษฐา ศรีรัตน์ (๒๕๓๘) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แหล่งความรู้และกระบวนการจัดการแหล่งความรู้ในชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งความรู้และกระบวนการจัดการแหล่งความรู้ในชุมชนโดยครอบคลุมถึงเรื่องลักษณะการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของแหล่งความรู้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของแหล่งความรู้ในชุมชน ศึกษาพื้นที่หมู่บ้านชนบทในภาคเหนือ คือบ้านผาง หมู่ที่ ๔ ตำบลวังผาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษา มีแหล่งข้อมูล คือ กลุ่มบุคคลที่เป็นแหล่งความรู้ ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ผู้นำชุมชน ผลการวิจัย พบว่า

๑) แหล่งความรู้ดั้งเดิมธรรมชาติที่สำคัญ คือ สถาบันครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ และเครือญาติอาวุโส ถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพ การดำรงชีวิตเพื่อยู่รอด

๒) ผู้ชำนาญการที่เป็นเพื่อนบ้าน รวมทั้งกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน

๓) วัดหรือสถาบันศาสนา มีพระ และผู้รู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน

๔) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ คือ ความจำเป็นในการดำรงชีวิตความสัมพันธ์ใกล้ชิดในระบบเครือญาติ การมีทรัพยากรธรรมชาติ การมีศรัทธาและความเชื่อ

ผ่องศรี มาสขาว และคณะ (๒๕๔๗ : บทคัดย่อ) กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตหมวกกล้วยเลี้ยวของ ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาความเป็นมาและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตหมวกกล้วยเลี้ยว รูปแบบการจำหน่าย แนวโน้มทางการตลาด รวมทั้งข้อดีและข้อจำกัดในการส่งเสริมอาชีพของชุมชนในการผลิตหมวกกล้วยเลี้ยวของตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

การศึกษาวิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ สัมเคราะห์จากเอกสาร การสังเกต โดยใช้ทฤษฎีระบบ (System Theory) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ผู้ดำเนินการวิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยศึกษาเฉพาะผู้ที่ผลิตหมวกกล้วยเลี้ยวในหมู่ ๖ บ้านหินตั้ง และหมู่ ๘ บ้านไร่ ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลการวิจัยพบว่า อาชีพจักสานไม้ไผ่เป็นหัตถกรรมดั้งเดิมของหมู่บ้านที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยมีชาวจีนที่เข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่แถวเกาะลัดในอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นผู้ถ่ายทอดกระบวนการผลิต ทั้งนี้การจักสานหมวกกล้วยเลี้ยวจะผลิตกันแถบปากน้ำโจ้ได้ เรียกสั้น ๆ ว่า ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

สำหรับการกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตหมวกกล้วยเลี้ยวเป็นลักษณะไม่เป็นทางการ โดยมีสถาบันครอบครัวเป็นหลักในการถ่ายทอดแบบบอกเล่า การสังเกตและการฝึกปฏิบัติส่วนหน่วยงานราชการ ได้แก่ โรงเรียน พัฒนาชุมชน ได้เข้ามาให้การสนับสนุนตามนโยบายของรัฐบาลที่เน้นและต้องฟื้นฟูเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นลง

สู่สถาบันครอบครัวเป็นหลัก โดยส่งเสริมการจัดงานหมวกกยูงเดี่ยวเป็นอาชีพเสริมหลังการทำนาทำสวน เลี้ยงกุ้ง ผลของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงทำให้หมวกกยูงเดี่ยวพัฒนาเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้เครื่องประดับตกแต่ง ระดับ ๔ ดาว ของจังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัญหาและอุปสรรคในการผลิต ได้แก่ ปัญหาด้านวัตถุดิบที่ต้องหาวัตถุดิบจากแหล่งอื่น ปัญหาด้านการตลาดที่มีการรองรับผลิตภัณฑ์น้อยโดยอยู่ในจังหวัดชลบุรี เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา เท่านั้น ปัญหาด้านแรงงานมีจำนวนน้อยลงเพราะคนในชุมชนหันไปประกอบอาชีพทำโรงงานอุตสาหกรรมที่มีค่าตอบแทนที่ดีกว่า และปัญหาของผลิตภัณฑ์ขาดการประยุกต์และออกแบบให้ตรงกับความต้องการทางการตลาด

ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง และคณะ (๒๕๔๘ : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัย การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผลิตสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในภาคกลางฝั่งตะวันออกมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ที่มาและการก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานความคิดเหตุผลความจำเป็น ความรู้ ความชำนาญและทักษะในการผลิตสินค้าชุมชน “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” รวมตลอดจนวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่ชุมชนรุ่นหลัง โดยใช้วิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ เจาะลึก ๕ ภูมิปัญญาจาก ๕ จังหวัด ซึ่งผลของการศึกษาโดยสรุปเป็นดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านในการผลิตสินค้าชุมชนเป็นองค์ความรู้หรือความรู้ ความชำนาญในการผลิตสินค้าที่เกิดจากการคิดค้น ทดลอง ลองผิดลองถูกและสั่งสมความรู้เพิ่มขึ้นจากบุคคลไปสู่ครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิตสินค้าชุมชนมีที่มาจาก ๒ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งมีพื้นฐานสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ภูมิปัญญาการทำขนมกระยาสารทจังหวัดปราจีนบุรี ภูมิปัญญาการทำเลื่อกกจังหวัดจันทบุรี ภูมิปัญญาการจัดสานไม้ไผ่จังหวัดชลบุรี ภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากปลากะตักจังหวัดตราด และภูมิปัญญาการจัดสานไม้ไผ่หุ้มเซรามิกจังหวัดสระแก้ว อีกส่วนหนึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีที่มาและการก่อให้เกิดมาจากการประสบการณ์ใหม่ในชุมชนเพื่อใช้แก้ไขปัญหาของตนเองได้แก่ ภูมิปัญญาการแกะสลักไม้ไผ่จังหวัดนครนายก ภูมิปัญญาการทำทองเหลืองสานจังหวัดฉะเชิงเทรา ภูมิปัญญาการทำทุเรียนทอดกรอบจังหวัดระยอง ภูมิปัญญาการทำปลาสดจังหวัดสมุทรปราการ และภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากปลากะตักจังหวัดตราด ซึ่งทั้งสองส่วนนี้อาจผสมผสานกันหรือผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการอบรมเพิ่มเติม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าชุมชนมีฐานความคิดและเหตุผลความจำเป็นในการเกิดการดำรงอยู่และการพัฒนา มาจาก ๓ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งมาจากการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาการทำขนมกระยาสารท ภูมิปัญญาการทำเลื่อก ภูมิปัญญาการจัดสานไม้ไผ่ และภูมิปัญญาการจัดสานไม้ไผ่หุ้มเซรามิก ส่วนที่สองมาจากการพยายามใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่นได้แก่ ภูมิปัญญาการแกะสลักไม้ไผ่ ภูมิปัญญาการทำทองเหลืองสาน ภูมิปัญญาการทำทุเรียนทอดกรอบ ภูมิปัญญาการทำเลื่อก ภูมิปัญญาการ

ทำปาลาสติคและภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากปลากระดัก ส่วนที่สามมาจากการพยายามสร้างงาน และสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนซึ่งเป็นฐานความคิดที่ทุกภูมิปัญญาทั้ง ๕ ภูมิปัญญายึดถือ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาการผลิตสินค้าชุมชนหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์มีฐานความคิดมาจากการสร้างงานและสร้างรายได้เป็นหลักเพราะมุ่งเน้นการจำหน่ายสินค้าชุมชนสู่ตลาดเมืองและตลาดโลก ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง ๕ ภูมิปัญญามีกระบวนการถ่ายทอดและสืบต่อกันมาโดยการเล่าเรื่อง พาทำฝึกทำ และเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงจากครอบครัวและชุมชนซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดที่ได้ผลเนื่องจากภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือและงานที่ทำด้วยมือ ผู้ที่จะทำได้ต้องมีใจรัก มีความเพียรพยายาม อดทนสูงและต้องใช้เวลายาวนาน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้มีภูมิปัญญาบางอย่างที่ใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการฝึกอบรมแบบเป็นทางการเข้าร่วมผสมผสานด้วย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและกระบวนการผลิตตะเกียงไม้ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และได้แนวพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. การเลือกผลิตภัณฑ์และกลุ่มตัวอย่าง
๒. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเลือกผลิตภัณฑ์และกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัย ได้เลือกศึกษาผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ ต.พิมพา อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ คือนายศรีโพธิ์ เจริญสุข พัฒนาการอำเภอบางปะกง และกลุ่มผู้สนับสนุนผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. ศึกษาและรวบรวมแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
๒. สร้างเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีเนื้อหาครอบคลุมตรงตามวัตถุประสงค์ดังรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แบบสอบถาม

๒.๑.๒ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อเป็นการพูดคุยส่วนบุคคล ที่เจาะลึกในเรื่องที่ต้องการศึกษา เพื่อจะได้รายละเอียดข้อมูลเพิ่มขึ้น

๒.๑.๓ แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตภัณฑ์ คือ กลุ่มข้าราชการกลุ่มประชาชนทั่วไป

๒.๑.๔ การสังเกต เพื่อสังเกตพฤติกรรมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและวิธีการผลิต ตะเกียงไม้ ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาในกลุ่มผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้หลายครั้ง โดยมีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ณ กลุ่มผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ ต.พิมพา อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา

การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ เกี่ยวกับกระบวนการผลิต กระบวนการถ่ายทอด การออกแบบผลิตภัณฑ์

๒. ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์

๓. นำข้อมูลที่รวบรวมมาวิเคราะห์ โดยใช้ทฤษฎี (Cipp Model)

บทที่ ๔

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

บางปะกง : ประวัติบอกเล่า พระครูเขมาภิรต

“บางปะกง” คำนี้เป็นชื่อ “บาง” เป็นบางหนึ่งที่มีชื่ออยู่ในแผ่นดินสยาม แต่สมัยโบราณอดีตที่จริงของบางปะกงนั้นจะมีมานานขนาดไหน ไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการเป็นมาของหมู่บ้านแห่งนี้ ชื่อบางปะกงนี้ได้ปรากฏเป็นหลักฐานขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อราวปลายรัชสมัยแผ่นดินของพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลก “มหาราช” รัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นต้นพระบรมราชวงศ์จักรี อยู่ในนิราศเมืองแกลงของมหากวีเอกสุนทรภู่ได้แต่งไว้เมื่อปี พุทธศักราช ๒๓๕๐ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“ถึงห้อมย่านบ้านบางมั่งก้นนั้น ดูเรียงรันเรือนเรียงชลาสินธุ์ แต่ล้วนบ้านตากปลาริมวาริน
เหม็นแต่กลิ่นคาวอบตลบไป เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ็กอยู่เชิงแซ่ ปุนทะกังองค์แก่ข้างเพสไสย เกเลอัย
เคยข้ามคงคาลัย ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย...”

แต่ก่อนคำว่าบางปะกงนี้ มีชื่อเรียกกันว่า “บางปลากด” แต่ชื่อที่ปรากฏอยู่ในนิราศว่า “บางมั่งก้น” คงเป็นเพราะคำพูดที่ชาวจีนพูดไทยไม่ชัด อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาคำอธิบายของท่านอาจารย์ ธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ในหนังสือ “ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่” ได้อธิบายความตอนหนึ่ง ไว้ว่า “บ้านบางมั่งก้น” ปัจจุบันเรียกกันว่า “บางปะกง” สันนิษฐานชื่อเดิมคงจะเรียกกันว่า บางมั่งก้น เช่น สุนทรภู่ เรียกคำว่า “มั่งก้น” เป็นชื่อปลาอย่างหนึ่ง แต่คำว่า “ปะกง” นั้นแปลไม่ได้ใจความ

คำอธิบายเกี่ยวกับชื่อของบางที่ได้ใช้ชื่อปลามาตั้ง เป็นบางและแม่น้ำ เหมือนจังหวัดชลบุรีมีปลาสร้อยมาก จึงเรียกกันว่า “บางปลาสร้อย” ที่จังหวัดสมุทรปราการมีปลากดมาก ก็เรียกกันว่า “บางปลากด” คำอธิบายของท่านอาจารย์ ธนิต อยู่โพธิ์ จึงเป็นประโยชน์ในการที่จะสืบสารราวเรื่องไปถึง บางปลากด หรือ “บางปะกง”

อันที่จริงแล้วปลาที่มีอยู่อย่างชุกชุมมากในแม่น้ำบางปะกงนี้ก็คือ “ปลาอีกรัง” มิใช่ปลา “มั่งก้น” ดังที่ท่านอาจารย์ ธนิต อยู่โพธิ์ เข้าใจ ปลาอีกรังเป็นปลาที่มีลักษณะคล้าย ๆ กับปลาแขยง แต่ตัวเล็กกว่าและดำกว่า ท้องขาวเล็กน้อย มักจะออกหากินเป็นฝูงใหญ่ ๆ เวล่าน้ำขึ้นจะออกหาอาหารตามชายฝั่งมองเห็นเป็นแนวขาว เป็นปลาที่รักษาความสะอาดในแหล่งน้ำได้ดีมาก เมื่อทิ้งเศษอาหารอะไรลงไป ในแม่น้ำ ฝูงปลาอีกรังจะจัดการหมดไม่มีเหลือ เพราะสมัยก่อนชาวบ้านไม่ค่อยนิยมใช้ห้องสุขา จะไปปลดทุกข์กันที่ปลายสะพานและทำน้ำ ฝูงปลาอีกรังก็กินสิ่งที่เราถ่ายไปเป็นอาหารอย่างสนุกสนาน แม้แต่เราจะเอาอะไรทิ้งลงไป ในแม่น้ำในเวลาทำนุฝูงปลาอีกรังก็จะมาลุมกันเป็นฝูง

ปลาอึ่งนี้ไม่พบว่ามีอาศัยอยู่ในแม่น้ำสายอื่น ๆ นอกจากแม่น้ำบางปะกงนี้เท่านั้น เพราะเหตุผลดังกล่าวมานี้แน่นอนปลาอึ่งจึงกลายเป็นชื่อของบางบางนี้และแม่น้ำสายนี้

บางปลาอึ่งและแม่น้ำบางปะกง จึงได้เกิดเป็นชื่อใช้เรียกบางและแม่น้ำมาด้วยเหตุผลดังกล่าว และด้วยนิสัยที่ชอบบะโร่ง่าย ๆ ของคนไทย คำว่า บางปลาอึ่ง ก็รู้สึกว่าจะยาวไป จึงเรียกกันแต่สั้น ๆ พอรู้ว่าบางปลาอึ่ง เรียกกันไปเรียกกันมาก็ห้วนและสั้นเข้าจึงกลายเป็น “บางปลากง” และ “บางปะกง” ไปในที่สุดทั้งชื่อและแม่น้ำชื่อของตำบล

ปลาอึ่งฟังจะมาสูญหายไปจากบางปะกงเมื่อยี่สิบปีที่ผ่านมา สมัยที่ท่านพระครูเขมาภิรตังยังเป็นเด็กยังมีอยู่ สมัยนั้นก็ไปปลดทุกซ์ที่หัวสะพานเหมือนกัน จะมีฝูงปลาอึ่งมาเป็นฝูงใหญ่มากินสิ่งที่เราปลดทุกซ์ ต่อมาบวชเป็นพระภิกษุแล้วก็ยังพอมิให้เห็น ปัจจุบัน ไม่มีให้เห็นอีกเลยเคยคงจะสูญพันธุ์จาก บางปะกงไปแล้ว

ชื่อบางปะกงนี้ตามที่ปรากฏอยู่ในนิราศเมืองแกลงว่า “บางมั่งกง” ตามสุนทรภู่เรียกนั้นเป็นเพราะเหตุที่ท่านสุนทรภู่มาทางเรือ เมื่อมาถึงบางปะกงแล้วไปแวะจอดเรือที่บางปะกงกล่าวซึ่งเป็นแหล่งที่พักอาศัยของพวกจีน เมื่อท่านสุนทรภู่ถามถึงบ้านบางนี้ว่ามีชื่อว่าอะไรก็ได้รับคำตอบไปตามภาษาที่พูดว่าบางมั่งกงบ้าง มั่งก่าก้งบ้าง ก็อาจเป็นไปได้ แต่คำว่ามั่งก่าก้งคำนี้ภาษาจีนแปลว่ายุ่งก้ง (มั่ง = ยุ่ง, ก่า = กัด, ก้ง = งง) จะเป็นภาษาจีนอะไรก็ไม่ทราบได้ แต่มีเรื่องเล่าว่าบางปะกงนี้สมัยก่อนยุ่งชุมมาก พอตกเย็นต้องการมั่งกินอาหารกันเลยทีเดียว ฉะนั้น บางมั่งกงหรือมั่งก่าก้ง ก็คือคำไทยว่า “บางปะกง” นั่นเอง

เชื้อชาติของชาวบางปะกง

หมู่บ้านบางปะกง เป็นชุมชนชาวไทย – มอญ ซึ่งขยายรกรากมาจากชาวมอญอพยพที่ตั้งถิ่นฐานเป็นชาวมอญใหญ่บริเวณปากคลองพานทอง สร้างบ้านเรือนอยู่ร่วมกับคนไทยมาจนถึงบางปะกงบน ฉะนั้น หมู่บ้านบางปะกงนี้จึงเป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยและมอญปะปนกันอยู่เป็นจำนวนมาก

ถาวรวัตถุที่บ่งบอกถึงความเป็นเชื้อชาติมอญก็คือ “วัดคงคาราม” (บน) วัดคงคารามนี้สร้างขึ้นเป็นวัดแรก แต่จะสร้างขึ้นในสมัยใดนั้น สันนิษฐานกันว่าคงจะสร้างเมื่อสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งคงมาสร้างหลังจากที่ชาวมอญย้ายรกรากมาอยู่กันนานแล้ว และสิ่งที่น่าสังเกต คือ “เสาหงส์” อันเป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความเป็นชาวพุทธ – มอญโดยแท้ วัดคงคารามนี้มีเสาหงส์ ๓ ต้น ต้นหนึ่งอยู่ด้านหน้าโบสถ์ ส่วนอีก ๒ ต้น ข้างซ้ายและขวา หันหน้าลงสู่แม่น้ำ ต่อมาเสานั้นชำรุดจึงได้นำเอาหงส์ที่สร้างด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้ง ๓ ตัว ลงมาเก็บรักษาไว้ ท่านพระครูเขมาภิรตัง จะนำเอาหงส์ทั้ง ๓ ตัวนี้ มาตั้งไว้บนเสาหินเหมือนเดิมที่อุโบสถหลังใหม่เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษากันต่อไป

“ที่เราเข้าใจกันว่าหงส์เป็นสัญลักษณ์ของมอญนั้น ที่ มาของเรื่องนี้จะขอนำเอาตำนานของมอญมาเล่า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๓๖ อาตมามีโอกาสไปนมัสการพระเกษาธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บรรจุไว้ใน พระเจดีย์ชเวดากอง ชาวแปลว่า ทองคำ พระเจดีย์ทองคำซึ่งใช้ทองคำตีเป็นแผ่นหนัก ๖๐ ตัน สูง ๓๒๖ ฟุต ใช้ทองคำที่นำไปจากกรุงศรีอยุธยาของเราด้วย และได้เดินทางไปยังกรุงหงสาวดีเมืองหลวงของมอญในสมัยนั้น เหตุที่ตั้งชื่อกรุงหงสาวดีนั้นเดิมเมืองนี้เป็นทะเลมีเนินเล็ก ๆ อยู่กลางทะเล มีพญาหงส์สองตัว ตัวเมียได้บินข้ามทะเลด้วยความอ่อนเพลียเมื่อเห็นเนินเล็ก ๆ จึงได้ลงไปพักที่เนินนั้น ตัวผู้ลังก่อนตัวเมียไม่มีที่ลงจึงได้เกาะอยู่บนหลังตัวผู้ เมื่อพักหายเหนื่อยดีแล้วก็จากไป ต่อมาที่แห่งนี้ได้กลายเป็นที่ราบและเหมาะแก่การสร้างเมือง ชาวมอญจึงได้ช่วยกันสร้างเมืองขึ้น และขนานนามว่า “หงสาวดี” สัญลักษณ์ประจำเมือง คือ หงส์สองตัวซ้อนกัน แม้ปัจจุบันเป็นของพม่าแล้วก็ตามยังใช้สัญลักษณ์หงส์สองตัวซ้อนกันเป็นสัญลักษณ์อยู่เหมือนเดิม

เขตหมู่บ้านบางปะกงหรือตำบลบางปะกงนี้ แบ่งออกเป็น ๓ เขต คือ เขตที่หนึ่งเรียกว่าบางปะกงบน ตั้งบ้านเรือนต้นน้ำขึ้นไปตั้งแต่หมู่ที่ ๑ - ๕ เรียกว่าบ้านบน เขตที่ ๒ ตั้งแต่หมู่ ๖ - ๘ เรียกว่า บ้านกลาง ส่วนเขตที่ตั้งแต่หมู่ที่ ๙ - ๑๑ เรียกว่า บ้านล่าง บ้านบางปะกงบนและบางปะกงกลางเป็นชุมชนไทยมอญดั้งเดิมอยู่อาศัยกันมาก่อน ส่วนบางปะกงล่างเป็นชุมชนจีนที่อพยพมาอยู่อาศัยกันภายหลัง โดยมาทางทะเลแล้วเข้าอ่าวที่ปากแม่น้ำบางปะกง ขึ้นบกแล้วสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นหลักฐานมั่นคง โดยได้มีการจัดสรรที่ดินสร้างเป็นห้องแถวแบบจีนหลังละเท่า ๆ กัน เริ่มตั้งแต่ริมคลองยายเมี่ยงเป็นต้นไปจนถึงฉางนาเกลือท้ายบ้านชาวจีนที่มาอยู่อาศัยที่บ้านบางปะกงนี้เป็นชาวจีนหลายเชื้อชาติ มีทั้งจีนแต้จิ๋ว จีนฮกเกี้ยน จีนกวางตุ้ง จีนแคะ แมนจู และจีนไหหลำ

ด้านกายภาพ

๑. **ลักษณะที่ตั้ง** อำเภอบางปะกงเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน ๑๐ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ ของจังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๒๒ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๗๐ กิโลเมตร ถือเป็นประตูเข้าเขตภาคตะวันออก หรือโครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด

๒. **เนื้อที่** อำเภอบางปะกงมีเนื้อที่ประมาณ ๒๕๑.๘๕๓ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๖๑,๑๘๓ ไร่ มีพื้นที่ติดกับทะเลยาวประมาณ ๑๒.๒ กิโลเมตร

๓. **อาณาเขตติดต่อ** อำเภอบางปะกงมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอบ้านโพธิ์	จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอพานทอง	จังหวัดชลบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอบางบ่อ	จังหวัดสมุทรปราการ
	อำเภอเมือง	จังหวัดชลบุรี และอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอบางบ่อ	จังหวัดสมุทรปราการ

๔. **ลักษณะภูมิประเทศ** สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๑-๒ เมตร พื้นที่บางส่วนอยู่ติดกับทะเลมีสภาพเป็นป่าชายเลน สภาพน้ำในแม่น้ำบางปะกง น้ำจะจืดอยู่ประมาณ ๖ เดือน และน้ำเค็มอยู่ประมาณ ๖ เดือน

๕. **พื้นที่และการใช้ประโยชน์** พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประกอบการเกษตร ทำนา เลี้ยงปลา พื้นที่สองฝั่งถนนบางนา – ตราด ใช้ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย

การถือครองที่ดินอำเภอบางปะกง การออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ราษฎร มีรายละเอียด ดังนี้

- โฉนดที่ดิน จำนวน ๒๔,๐๒๖ แปลง
- หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ ก.) จำนวน ๔๓๑ แปลง
- หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) จำนวน ๖ แปลง

๖. **ลักษณะภูมิอากาศ** ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู ดังนี้

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนมิถุนายน
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนตุลาคม
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนมกราคม

๗. **การปกครอง** แบ่งการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็น ๑๒ ตำบล ๑๐๗ หมู่บ้าน ดังนี้

๗.๑. ตำบลท่าสะพาน มี ๘ หมู่บ้าน	๗.๗. ตำบลบางเกลือ มี ๗ หมู่บ้าน
๗.๒. ตำบลบางปะกง มี ๑๕ หมู่บ้าน	๗.๘. ตำบลหอมศีล มี ๖ หมู่บ้าน
๗.๓. ตำบลท่าข้าม มี ๘ หมู่บ้าน	๗.๙. ตำบลพิมพา มี ๔ หมู่บ้าน
๗.๔. ตำบลบางวัว มี ๑๔ หมู่บ้าน	๗.๑๐. ตำบลหนองจอก มี ๕ หมู่บ้าน
๗.๕. ตำบลบางสมัคร มี ๘ หมู่บ้าน	๗.๑๑. ตำบลบางผึ้ง มี ๗ หมู่บ้าน
๗.๖. ตำบลสองคลอง มี ๑๐ หมู่บ้าน	๗.๑๒. ตำบลเขาหิน มี ๗ หมู่บ้าน
- รวม ตำบล ๑๒ ตำบล

การปกครองส่วนท้องถิ่น

มีเทศบาล ๕ แห่ง คือ

๑. เทศบาลบางวัว
๒. เทศบาลท่าข้าม
๓. เทศบาลบางปะกง
๔. เทศบาลท่าสะพาน
๕. เทศบาลบางเกลือ

มีองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๒ แห่ง คือ

๑. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะอ้าน
๒. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม
๓. องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง
๔. องค์การบริหารส่วนตำบลบางวัว
๕. องค์การบริหารส่วนตำบลบางสมัคร
๖. องค์การบริหารส่วนตำบลสองคลอง
๗. องค์การบริหารส่วนตำบลบางเกลือ
๘. องค์การบริหารส่วนตำบลหอมศีล
๙. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองจอก
๑๐. องค์การบริหารส่วนตำบลพิมพา
๑๑. องค์การบริหารส่วนตำบลบางผึ้ง
๑๒. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาหิน

อาชีพหลักของหมู่บ้านบางปะกง

หมู่บ้านดั้งเดิมอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง ซึ่งถือว่าสายน้ำนี้เป็นเสมือนเส้นโลหิตใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านบางปะกงมาช้านานตาปี ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นทั้งเส้นทางคมนาคมที่ใช้สัญจรไปมาติดต่อค้าขาย และที่สำคัญก็คือ เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วย กุ้ง ปลา หอย ปู นานาชนิด ชาวบ้านบางนี้จึงมีอาชีพทำประมงกันแทบทุกบ้าน พืชพันธุ์ที่มีอยู่ก็อุดมสมบูรณ์ ในลุ่มน้ำบางปะกงก็คือ ป่าชายเลน มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ทั้งต้นจาก กระบูน โกงกาง แสม ลำภู ลำแพน ปรง แถบป่าชายเลนยังมีปลาตีนหรือตามภาษาพื้นบ้านบ้างเรียก “อีจ้งลาย หรืออีพวด” และอีจ้งตาโพน ปัจจุบันที่หน้าวัดคงคาราม (วัดบน) ก็ยังมีอยู่

ชาวบ้านที่นี่ได้ทำอาชีพรองจากประมงก็คือ การตัดจากเย็บจากจะทำควบคู่กับการตัดฟืนจากไม้ที่มีอยู่ตามป่า เช่น กระบูน และปรง ส่วนโกงกางนั้นจะนิยมเผาเป็นถ่าน

อาชีพประมงที่หมู่บ้านบางปะกงแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ทำอยู่แต่ในเขตแม่น้ำก็มี กางอวน (โพงพาง) ปักกร้า ดักลอบ โปะน้ำตื้น วางเบ็ดราว ทอดแห เรือผีหลอก (เป็นเรือแจวยาว ๆ ใช้กระดานทาสีขาวแจวละริมฝั่งในตอนกลางคืน) พวกหนึ่ง ออกทำการหาปลานอกเขตแม่น้ำ คือ ออกทะเลไปกันไกล ๆ อีกพวกหนึ่ง ส่วนที่ทำกันในทะเลลึกนั้น สมัยก่อนจะมีก็เพียงโปะน้ำลึกเท่านั้น เพราะเรือที่ใช้ก็มีแต่เรือแจว เรือพาย และเรือใบเท่านั้น พวกเรือดังกล่าวใหญ่ ๆ หรือเรือยนต์ลากลำใหญ่ ๆ และเรือเครื่องเล็ก ๆ ยังไม่มี ออกหาปลากันแต่ละครั้งต้องแจวเรือ พายเรือกันแล้วแต่ขนาดของเรือว่ามีขนาดเล็กหรือใหญ่คนที่มิชำนาญดีหน่อยก็ใช้เรือฉลอมหรือเรือโชนมีใบเสากะโคง สมัยก่อนเราจะใช้เรือใบแล่นในแม่น้ำหลายลำตอนเย็น ๆ ฉะนั้นจึงมีนัก

แต่งเพลงชื่อ “นคร มังคลาชนด์” ได้แต่งเพลง “บางปะกง” ได้กล่าวถึงพระอาทิตย์ในยามอัสดง และมีเรือใบเล่นเข้ากับธรรมชาติในยามเย็น

อาชีพที่ทำกันมากที่สุดก็เห็นจะเป็นโพงพาง เพราะจะได้สินน้ำทุกวัน วันละจำนวนมากมายที่รองลงไปก็จับโป๊ะ ทั้งโป๊ะน้ำลึกและโป๊ะน้ำตื้น โปะน้ำลึกจะทำกันตั้งแต่ปากอ่าวเป็นต้นไป ต้องใช้เวลานานกว่าจะได้สินน้ำแต่ละครั้ง ไม่เหมือนโป๊ะน้ำตื้นที่ทำกันแถว ๆ บริเวณริมตลิ่งชายเลน และมักจะได้อินน้ำมาก ๆ ทุกวัน ส่วนโพงพางนั้นจะเป็นร่องกางอวนโดยใช้คันตาลโตนดปักไว้เป็นแถว ๆ เป็นคู่ ๆ ขวางลำแม่น้ำแถวหนึ่ง ๆ จะมีอยู่กันประมาณสิบร่องบ้าง เจ็ด – แปดร่องบ้าง สมัยก่อนโน้นมีอยู่ประมาณ ๑๔ แถว เรียงแม่น้ำตั้งแต่ ๑. บางแสม ๒. โรงสี ๓. วัดคลองการาม ๔. คลองยายเม้ย ๕. บางงู ๖. เจ๊กครอก ๗. ตาตั้ง ๘. หัวโพง ๙. ลุยฉาย ๑๐. ตลาดนก ๑๑. ปากราง ๑๒. ยายรู้ ๑๓. แถวยาว ๑๔. รั้ว เลยจากแถวที่ ๑๔ ก็เป็นโป๊ะน้ำลึก โปะน้ำลึกในสมัยนั้นก็ยังมิทำกันไม่ถี่ เพราะร่องมีอยู่แล้ว ก็กางอวนกันเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุว่าได้กุ้งปลาคราวละมาก ๆ และมากทุกวัน เช้าขึ้นมาก็ออกกางอวนรอพักใหญ่ ๆ ก็กู้เอากุ้งปลา บางรายมากถึงขนาดอวนแตกเป็นปาก ๆ ก็มี ผลผลิตจำพวกกุ้งปลาที่ได้จากแม่น้ำก็จะนำมาทำเค็มทำแห้งเก็บไว้บริโภคบ้าง ค้าขายบ้าง สินค้าที่ชาวบ้านส่งออกขายเป็นจำนวนมาก ๆ ก็มีปลาเค็ม – สด ปลากระตักแห้ง ปลาทุเค็ม กุ้งแห้ง กะปิ การตากปลาทุเค็ม และปลากระตักในปัจจุบันนี้กับสมัยก่อนต่างกันมาก สมัยก่อนโน้นจะปลูกเป็นนั้งร้านแล้วปูด้วยเสื่อสำเพนตามริมแม่น้ำ จะทำต่อกันไปเรื่อย ๆ ดูยาวติดกันไปตลอดทั้งสองฝั่งแม่น้ำทีเดียวและจะนับจำนวนกันตามจำนวนเสื่อสำเพนที่ใช้ปู เช่น ถ้าวานนี้ได้ปลาเท่าไรก็จะตอบว่าเท่านั้นเท่านั้น

ส่วนการทำปลาทุเค็มนั้นเมื่อได้ปลาทุมาก็จะนำปลาทุมาเคล้ากับเกลือแล้วนำมาหมักลงในถังไม้หมักเอาไว้หลาย ๆ วันจึงจะนำออกมาผึ่งแดด ช่วงนี้แหละจะเป็นช่วงที่มีกลิ่นคาวแรงมาก ซึ่งชาวบ้านจะบอกหอมดี ด้วยเหตุนี้เรือนตามริมแม่น้ำทุก ๆ หลังล้วนแต่ตากปลาแห้งกันมาก ๆ นี่เองฉะนั้นจึงเหม็นกลิ่นคาวอบตลบไป ดังนั้นท่านสุนทรภู่จึงว่าไว้ในนิราศเมืองแกลงตอนผ่านหมู่บ้านบางปะกงในครั้งนั้น

สินค้าอีกอย่างหนึ่งที่ควรกล่าวถึง คือ “กะปิ” อาหารที่อุดมไปด้วยโปรตีนจากเนื้อกุ้งปลาสด ๆ ทั้งกรรมวิธีการทำก็ง่าย วัสดุที่จะนำมาทำก็หาได้ไม่ยากและมีอยู่อย่างมากมาย กะปินั้นมักจะทำกันในช่วงที่เปลี่ยนจากน้ำจืดเป็นน้ำกร่อย หรือในช่วงจากน้ำจืดเป็นน้ำเค็ม ช่วงนี้เป็นฤดูที่ถูกกุ้งลูกปลามีมากหรือเรียกอีกอย่างว่ากุ้งเคย เมื่อกางอวนได้กุ้งเคยมาแล้วก็จะนำมาเคล้ากับเกลือให้ได้สัดส่วนกัน แล้วจะบีบเอาน้ำแยกออกไว้ต่างหาก แล้วใช้ของหนัก ๆ ย่ำให้ละเอียดแล้วจึงนำออกตากแดด เวลาตากแดดก็จะเอาน้ำเคยที่แยกเอาไว้ครั้งแรกค่อย ๆ พรหมอยู่เรื่อย ๆ พอแห้งได้ที่แล้วก็จะนำมาตำ ครกที่ใช้ตำกะปินั้น ก็มีขนาดใหญ่เท่าครกตำข้าวในเวลาที่จะตำกะปิส่วนมากก็จะขอแรงเพื่อนบ้านมาช่วยกันตำ ครกหนึ่ง ๆ จะล้อมวงกันตำสามคนบ้างห้าคนบ้าง บางบ้านก็ตำกันถึงยี่สิบสามสิบครกก็มี เมื่อตำเรียบร้อยแล้วเจ้าของบ้านก็จะแบ่งให้คนตำเพื่อเป็นสินน้ำใจ กะปิที่

ละเอียดยี่ห้อที่ได้แล้วจะนำมาอัดใส่ตุ่มหรือโองน้ำเอาไว้ ในการอัดกะป็นั้นต้องอัดให้แน่นที่สุด แล้วปิดปากตุ่มด้วยใบจากและใช้ไม้ไผ่ขัดตะ สูดท้ายจึงราดด้วยน้ำปลาดิบแล้วทับด้วยหินก้อนใหญ่ จะหมักไว้จนข้ามปีจึงจะนำออกมาขายส่งพร้อมกับปลาแห้ง แหล่งที่นำมาขายนั้นส่วนมากจะนำมาขายกันที่กรุงเทพฯ บ้าง นนทบุรีบ้าง ตลาดมหาชัยบ้าง บางครั้งจะมีพ่อค้าเงินล่องเรือสำเภามาตระเวนรับซื้อถึงที่ก็มี จะซื้อไปครั้งละมาก ๆ เรียกว่าเหมาซื้อล้างบางเลยทีเดียว พ่อค้าเงินบางพวกก็เอาถ้วยชามยารักษาโรค และเครื่องใช้ต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนปลาเค็มปลาแห้งไปก็มี บางบ้านที่มีเรือเองก็จะนำสินน้ำที่มีอยู่แล้วบรรทุกเรือล่องไปทางเหนือ ผ่านอำเภอเมือง อำเภอบ้านโพธิ์ ตลาดบางขุนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว และอำเภอบางคล้า เพื่อแลกกับหมากพลู มะพร้าว ข้าวสาร และผักตบต่าง ๆ

การหาปลาที่แปลกไปอีกอย่างหนึ่งของชาวบางปะกงนี้ คือ การหาปลาด้วยแจวเรือที่เรียกว่า “เรือผีหลอก” เรือที่ว่านี้เป็นเรือลำเล็ก ๆ แต่ยาวประมาณ ๗ – ๑๐ วา เอาไม้กระดานทาสีขาวติดไว้ที่ข้างลำเรือด้านนอกทั้งสองข้างกะให้กระดานนั้นจมลงในน้ำครึ่งหนึ่งและจะมีตาข่ายไว้กันกุ้งปลากระโดดออก พอวันไหนเดือนหงาย อากาศแจ่มใสดี ตกตึกหนอยก็จะออกหาปลากัน โดยการแจวเรือผีหลอกไปมาสักครู่ใหญ่ ๆ ในขณะที่เรือกำลังแล่นไปฝูงกุ้งปลาพอมองเห็นสีขาวเข้าก็ตกใจกระโดดขึ้นมabenเรือเต็มไปหมดในสมัยก่อนเมื่อครั้งน้ำยังสะอาดไม่เน่าเสียเหมือนปัจจุบัน กุ้งปลายังชุกชุม เรือผีหลอกหาได้ง่ายสบายที่สุดบางครั้งดวงไม่ดีก็เหนื่อยเปล่าหากุ้งปลาไม่ได้ เรื่องนี้มีท่านผู้สูงอายุได้เล่าว่าคนหาปลาอยู่บางปะกงล่างได้ออกหาปลาตามปกติ แต่วันนั้นคงจะเป็นความซวยหรือชะตาถึงฆาต สมัยก่อนแถบปากคลองพานทองบางแสมมีจระเข้ชุมมาก จระเข้จะขึ้นไปกบดานบนฝั่งชายเลน เรือผีหลอกลำดังกล่าวก็แจวเลาะริมฝั่งมาเรือั้นทาสีขาวาว ๗ – ๑๐ วา จระเข้นอนอยู่เพลิน ๆ มีเรือขาวยาวผ่านมาความตกใจของจระเข้ก็พุ่งลงมาในเรือ คนแจวเรือก็ตกใจจนสุดขีดจระเข้ก็ตกใจร้องจนอุจจาระปัสสาวะราด จระเข้เหมือนกันตกใจจนดับแตกตายส่วนคนหาปลาเรือผีหลอกก็เจ็บตายเหมือนกันคงจะซ็อก เป็นเรื่องจริงที่ท่านผู้มีอายุได้เล่าเอาไว้ ปัจจุบันไม่มีแล้วเรือประเภทนี้

ปัจจุบันนี้การทำประมงที่หมู่บ้านบางปะกงประเภทโพงพางไม่ค่อยมีแล้ว หลักทางอวนที่มีก็หายไปหมด จะมีอยู่ก็ไม่กี่ร่อง เรือแพที่เคยมีอยู่ก็ทยอยแห้งรอกความพุงไปตามกาลเวลา กุ้งปลาที่มีอย่างสมบูรณ์ก็ไม่เหมือนเดิม บรรดาชาวประมงที่เคยหากินอยู่ในแม่น้ำก็ต้องออกไปไกล มากยิ่งขึ้นต้องออกไปหากันในท้องทะเล เมื่อได้กุ้งได้ปลาก็นำไปขายกันเลย พวกชาวบ้านจึงหันมาเลี้ยงปลากะพงตามชายฝั่งกันหมด เดียวนี้หมู่บ้านบางปะกงกลายเป็นบ่อเพาะเลี้ยงปลากะพงขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งไปเสียแล้ว สองฝั่งจะมีแต่กระชังเพาะเลี้ยงปลากะพงนับวันจะรุกร้าแม่น้ำเข้าไปทุกที แม้แต่หน้าวัดคงคารามเองก็ย้งถูกรุกล้ำไปด้วยเหมือนกัน

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

๑. ไฟฟ้า มีหน่วยบริการผู้ใช้ไฟฟ้า สังกัดการไฟฟ้าภูมิภาคจังหวัด จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่

- จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ ๑๕,๐๔๒ ครัวเรือน

๒. ประปา มีการประปาระดับอำเภอและตามตำบล หมู่บ้าน ดังนี้

- แหล่งน้ำกิน – น้ำใช้ประเภทอื่น
- บ่อน้ำบาดาล จำนวน ๑๕ บ่อ
- บ่อน้ำตื้น จำนวน ๑๕ บ่อ
- ถังเก็บน้ำ จำนวน ๑๐๑ ถัง
- โรงน้ำขนาดใหญ่ จำนวน ๕๗๐ ใบ

๓. โทรศัพท์

การบริการด้านโทรศัพท์ยังมีไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน ตำบล โดยเฉพาะโทรศัพท์สาธารณะที่ใช้ติดต่อทั้งในและต่างประเทศทำให้การติดต่อสื่อสารไม่คล่องตัว

๔. การคมนาคม การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมในตำบลและหมู่บ้าน มีรายละเอียดดังนี้

- ๔.๑. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓ (สุโขมวิทสายเก่า)
- ๔.๒. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ (บางนา – ตราด)
- ๔.๓. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๑๔ (บางปะกง – ฉะเชิงเทรา)
- ๔.๔. ทางหลวงชนบท สายพิมพาวาส – แสนภูดาษ
- ๔.๕. ทางหลวงชนบท สายจรัญยานนท์
- ๔.๖. ทางหลวงชนบท สายวัดบางเกลือ
- ๔.๗. ทางหลวงชนบท สายวัดสุคันธรศีลาราม
- ๔.๘. ทางหลวงชนบท สายพิมพาวาส – เทพราช

๕. การสื่อสารและโทรคมนาคม

- ๕.๑. ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน ๒ แห่ง
- ๕.๒. การให้บริการติดต่อสื่อสารทาโทรศัพท์ จำนวน ๒,๐๑๔ คู่สาย
- ๕.๓. หน่วยบริการผู้ใช้ไฟฟ้า สังกัดการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัด จำนวน ๑ แห่ง

ได้แก่ สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอบางปะกง

๖. แหล่งน้ำ

อำเภอบางปะกงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำบางปะกง และมีแหล่งน้ำอื่น ๆ ดังนี้

- แม่น้ำลำคลอง	จำนวน	๑๐๘	สาย
- ทะเล	จำนวน	๑	แห่ง
รวม	จำนวน	๑๐๙	แห่ง

ด้านเศรษฐกิจ

๑. การเกษตร อำเภอมีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น ๓๕,๕๕๐ ไร่ ครอบครัวยุทธศาสตร์ จำนวน ๕๓๒ ครอบครัวยุทธศาสตร์ สภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ดังนี้

ลำดับที่	พืชเศรษฐกิจ	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่/ปี)	จำนวนครัวเรือน
๑	ข้าว	๓๕,๕๕๐	๖๘๐	๕๓๒

๒. การปศุสัตว์

ข้อมูลจำนวนสัตว์

สัตว์ที่เลี้ยง	จำนวน (ตัว)
โค	๒๕๕
กระบือ	๕๔
สุกร	๑,๒๐๐
ไก่	๓๔๕,๕๖๕
เป็ด	๘๐,๐๘๑

ที่มา – สำนักงานปศุสัตว์อำเภอบางปะกง

๓. การประมง

ในเขตพื้นที่อำเภอบางปะกง มีเกษตรกรเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จำนวน ๗๕๓ ราย จำนวน ไร่ โดย มีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ

ที่	ตำบล	จำนวน (ราย)	พื้นที่ (ไร่)
๑.	เขาคิน	๖๐	๕๔๒.๘
๒.	ท่าเสาอ้น	๔๕	๕๔๕

ที่	ตำบล	จำนวน (ราย)	พื้นที่ (ไร่)
๓.	บางเกลือ	๑๔๖	๑,๑๕๖.๕
๔.	บางปะกง	๓๐	๖๔๘.๕
๕.	บางผึ้ง	๖๘	๕๑๒
๖.	บางวัว	๒๑	๑๘๘
๗.	บางสมัคร	๓๔	๓๑๓.๓
๘.	พิมพา	๓๕	๕๒๒
๙.	สองคลอง	๙๒	๑,๑๘๒
๑๐.	หนองจอก	๔๕	๒๕๖
๑๑.	หอมศีล	๑๖๕	๑,๕๒๖
๑๒.	ท่าข้าม	๘	๔๓
	รวม	๓๕๓	๗,๔๘๔.๕

ข้อมูลผู้เลี้ยงปลาน้ำจืด

ที่	ตำบล	จำนวน (ราย)	พื้นที่ (ไร่)
๑.	ท่าสะพาน	๓๔	๑,๑๕๘.๒
๒.	บางเกลือ	๑๕๓	๔,๒๐๘.๒
๓.	บางปะกง	๒๓๕	๘,๓๐๐.๓
๔.	บางวัว	๕๔	๑,๓๓๕.๘
๕.	บางสมัคร	๒๕	๓๕๐.๔
๖.	สองคลอง	๑๘๓	๕,๓๕๖.๔
๗.	หอมศีล	๑๖๑	๔,๖๕๒.๑
	รวม	๘๕๓	๒๖,๒๔๕.๔

ข้อมูลผู้เลี้ยงปลาในกระชัง(ปลากะพงขาว)

ที่	ตำบล	จำนวน (ราย)	พื้นที่ (ไร่)
๑.	ท่าข้าม	๓๖	๔๕๓
๒.	บางปะกง	๖๖	๑,๑๐๔
	รวม	๑๐๒	๑,๕๕๗

ที่มา – สำนักงานประมงอำเภอ

๔. การอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการ และประกอบการ
จำนวน ๓๐๐ แห่ง ดังนี้

ตำบล	จำนวนโรงงาน (แห่ง)
บางสมัคร	๕๔
บางปะกง	๔๒
บางวัว	๔๑
ท่าข้าม	๖๕
ท่าเสาอ้น	๕
หอมสืด	๑๕
พิมพา	๑๒
หนองจอก	๖
สองคลอง	๒
บางผึ้ง	๒
เขาดิน	๒

๕. การพาณิชย์

- มีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ จำนวน ๑๒ แห่ง

- มีธนาคาร จำนวน ๑๐ แห่ง ได้แก่

๑. ธนาคารทหารไทย	๖. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
๒. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด	๗. ธนาคารกรุงไทย จำกัด
๓. ธนาคารออมสิน	๘. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
๔. ธนาคารเอเซีย จำกัด	๙. ธนาคารอาคารสงเคราะห์
๕. ธนาคารกสิกร จำกัด	๑๐. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

- มีสหกรณ์ จำนวน ๘ แห่ง ได้แก่

๑. สหกรณ์ร้านสหกรณ์สหยูเนียน จำกัด
๒. สหกรณ์ออมทรัพย์คาร์โก้คอนเทนเนอร์ จำกัด
๓. สหกรณ์การเกษตรบางปะกง จำกัด
๔. สหกรณ์การเกษตรบางเกลือ จำกัด
๕. สหกรณ์การประมงบางเกลือ จำกัด
๖. สหกรณ์การเกษตรหอมสืด จำกัด

๗. สหกรณ์ออมทรัพย์สหยูเนียนเขตบางปะกง จำกัด

๘. สหกรณ์ออมทรัพย์ไทยมัยกรูป จำกัด

๖. การบริการ

- มีโรงแรม จำนวน ๑ แห่ง
- สถานบริการและโรงแรม จำนวน ๖ แห่ง

สภาพทางสังคม

การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- การศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ ๕๕ ศาสนาอื่น ๆ ประมาณร้อยละ ๕

- มีสถาบันหรือองค์กรทางศาสนา

วัด จำนวน ๒๓ แห่ง มัสยิด จำนวน ๑ แห่ง

ศาลเจ้า จำนวน ๘ แห่ง โบสถ์คริสต์ จำนวน ๑ แห่ง

- ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี จัดประเพณีวันขึ้นปีใหม่ จัดประเพณีวันสงกรานต์ จัดประเพณีวันเข้าพรรษา

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. ทรัพยากรดิน สภาพของดินเป็นดินเหนียว เหมาะแก่การทำนา

๒. ทรัพยากรน้ำ มีแม่น้ำบางปะกง ๑ สาย คลอง ๑๐๘ คลอง ทะเล ๑ แห่ง (พื้นที่ดินติดทะเลยาวประมาณ ๑๒.๒ กิโลเมตร) ในช่วงเดือนมกราคม – มิถุนายน น้ำในแม่น้ำบางปะกงจะเค็ม น้ำในคลองจะแห้ง

๓. ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอมียพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ป่าชายเลน จำนวน ๒๓,๐๓๗.๕๐ ไร่ แบ่งเป็นเขตเศรษฐกิจ จำนวน ๒๒,๕๕๖.๒๕ ไร่ เขตอนุรักษ์ จำนวน ๔๘๑.๒๕ ไร่

บทที่ ๕

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับขนุน

ชื่อวิทยาศาสตร์	Artocarpus heterophyllus Lam.
วงศ์	MORACEAE
ชื่อสามัญ	Jackfruit Tree
ชื่ออื่น ๆ	มะหนุน หมักมี ^๗ หมากกลาง Artocarpus heterophyllus Lam. ขนุน (เหนือ, ใต้) หมักมี ^๗ บักมี (อีสาน) ขนุ (ซอง – จันทบุรี) นากอ (มลายู – ปัตตานี) โนน (นครราชสีมา) ขนร ขะเนอ (เขมร)

ลักษณะทั่วไปของพืช

ขนุนเป็นไม้ผลยืนต้นขนาดใหญ่ สามารถเจริญเติบโตได้ในทุกสภาพพื้นที่ของประเทศไทย สภาพของดินที่ใช้ปลูกที่เหมาะสม ควรมี PH อยู่ระหว่าง ๕.๕ – ๗.๕ ดินควรเป็นดินร่วนหรือร่วนปนทราย มีการระบายน้ำดี อายุการให้ผลจะเริ่มให้ผลเมื่ออายุประมาณ ๔ ปี สามารถให้ผลต่อไปได้อย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี อายุตั้งแต่เริ่มออกดอกถึงดอกบาน ๒๐ – ๒๕ วัน หลังดอกบานผลจะแก่เมื่ออายุ ๑๒๐ – ๑๕๐ วัน ผลผลิตเฉลี่ยต่อต้นเมื่ออายุประมาณ ๑๐ ปี อยู่ระหว่าง ๒๕ – ๓๐ ผล น้ำหนักต่อผลมีตั้งแต่ ๕ – ๕๐ กิโลกรัม ฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต ถ้าเป็นขนุนในฤดูจะเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่เดือน มกราคม – พฤษภาคม และถ้าเป็นขนุนนอกฤดูจะเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ตุลาคม

แหล่งผลิตที่สำคัญ

- ชลบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ปราจีนบุรี สงขลา กาญจนบุรี เพชรบุรี และนครราชสีมา

นิเวศวิทยา

มีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศอินเดียเป็นพืชเศรษฐกิจเมืองร้อนที่ให้ผลมีขนาดใหญ่ที่สุด สามารถบริโภคผลสุก ผลอ่อนใช้บริโภคแบบฝักสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ขนุนอบแห้ง และ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ตกแต่งบ้าน เช่น ตะเกียง

ลักษณะของพฤษศาสตร์

ต้น ไม่ขึ้นต้นขนาดกลางลำต้นสูงประมาณ ๘ – ๑๕ ม. มียางขาวทั้งต้น ไม้เนื้ออ่อนแก่ สีสเหลือง

ใบ ใบรูปร่างกลมรี เนื้อในเหนียวและหนาปลายใบแหลมยาว ๗ – ๑๕ ซม. ก้านใบยาว ๑ – ๒.๕ ซม. ใบสีเขียวเข้มเรียบเป็นมัน

ดอก ดอกออกเป็นกลุ่ม ช่อดอกตัวเมียและตัวผู้ จะอยู่บนต้นเดียวกัน ช่อดอกตัวผู้จะออกที่ โคนกิ่ง ลำต้น ง่ามใบ ดอกเป็นแท่งยาว ประมาณ ๒.๕ ซม. ช่อดอกตัวเมียเป็นแท่ง กลมออกจากลำต้น ดอกตัวผู้มีกลิ่นหอมคล้าย ลำเห้

ผล ผลเป็นผลรวม ผลกลมและยาวขนาดใหญ่ หนัก ๑๐ – ๖๐ กิโลกรัม ในหนึ่งผลใหญ่จะมี ผลย่อยหลายผล (เรียก ขวง)

เมล็ด เมล็ดกลมรี เนื้อหุ้มเมล็ดสีเหลือง ถ้าสุกมีกลิ่นหอม เปลือกหุ้มเมล็ดบางรับประทานได้

ใช้เป็นอาหาร ยอดอ่อน ใบอ่อนกินสดหรือลวกกินกับน้ำพริก ส้มตำ ใช้แกงกับปลาแห้ง ผลอ่อน นำไปต้มสุกกินกับน้ำพริก แกงขนุน ทำซุปลู่น เนื้อหุ้มเมล็ด รับประทานเป็นผลไม้

คุณค่าทางโภชนาการ เนื้อผล มีน้ำตาลสูง มีน้ำมันหอมระเหยมีวิตามินเอ มีธาตุแคลเซียม ฟอสฟอรัส และอื่น ๆ แก่นมีสารสีเหลือง ชื่อ morin ใช้เป็นสีย้อม

ใช้เป็นยา ผลอ่อนเป็นยาระบาย แก่น บดกินเป็นยาระบาย กินขนุนทำให้ผิวพรรณดี เมล็ด ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด

ออกดอกปีละ ๒ ครั้ง ช่วงเดือน ธันวาคม – มกราคม และ เมษายน – พฤษภาคม

พันธุ์ส่งเสริม

ทองสุคใจ จำปากรอบ ทองประเสริฐ เจริญทอง และเหลืองพิชัย

ปีที่แรกที่ผลิต ๗,๑๕๐ บาท / ไร่

ปีที่ให้ผลผลิตเต็มที่แล้ว ๓,๓๐๐ บาท / ไร่

การปลูก

• วิธีการปลูก

๑. ใช้ต้นพันธุ์ที่ได้จากการทาบกิ่ง ติดตา หรือเสียบยอด

๒. ควรปลูกในช่วงต้นฤดูฝน

๓. ควรขุดหลุมปลูกให้มีขนาดกว้างและลึกประมาณ ๕๐ ซม.

๔. ผสมดินด้วยปุ๋ยคอกจำนวน ๕ กิโลกรัม และปุ๋ยร็อคฟอสเฟตจำนวน ๕๐๐ กรัม เข้าด้วยกันในหลุมให้สูง ประมาณ ๒ ใน ๓ ของหลุม

๕. ยกถุงต้นพันธุ์วางในหลุมโดยให้ระดับของดินในถุงสูงกว่าระดับดินปากหลุมเล็กน้อย
๖. ใช้มิดที่คมกรีดถุงจากก้นถุงขึ้นมาถึงปลายถุงทั้ง ๒ ด้าน (ซ้ายและขวา)
๗. ดึงถุงพลาสติกออกโดยระวังอย่าให้ดินแตก
๘. กลบดินที่เหลือลงในหลุมอย่ากลบดินให้สูงถึงรอยเสียบยอดหรือรอยทาบ
๙. กดดินบริเวณโคนต้นให้แน่น
๑๐. ปักไม้หลักและผูกเชือกยึดกันลมพัดโยก
๑๑. หาววัสดุคลุมดินบริเวณโคนต้น เช่น ฟางข้าว หญ้าแห้ง
๑๒. รดน้ำให้ชุ่ม
๑๓. ทำร่มเงา เพื่อช่วยพรางแสงแดด
๑๔. แกะผ้าพลาสติกที่พันรอยเสียบยอด หรือรอยทาบ เมื่อปลูกลงไปแล้วประมาณครึ่งเดือน

ระยะปลูก

- ๘ x ๘ เมตร

จำนวนต้น / ไร่

- ประมาณ ๒๕ ต้น / ไร่

การดูแลรักษา

การให้น้ำ

ควรพรวนดินรอบบริเวณรัศมีทรงพุ่ม การให้น้ำปุ๋ยเคมีพร้อมกับปุ๋ยอินทรีย์ ต้นที่ให้ผลผลิตแล้ว แบ่งการให้น้ำ ดังนี้

๑. บำรุงต้น ใช้ปุ๋ยสูตร ๑๕-๑๕-๑๕ หรือ ๑๖-๑๖-๑๖
๒. สร้างตาดอกใช้ปุ๋ยสูตร ๑๒-๒๔-๑๒ หรือ ๙-๒๔-๒๔
๓. บำรุงผล ใช้ปุ๋ยสูตร ๑๕-๑๕-๑๕ หรือ ๑๖-๑๖-๑๖
๔. ปรับปรุงคุณภาพ ใช้ปุ๋ยสูตร ๑๓-๑๓-๒๑ ส่วนปริมาณการใช้น้ำประมาณ ๑-๒ กิโลกรัม / ต้น / ครั้งสำหรับต้นขุ่นที่มีอายุประมาณ ๘ ปี และเพิ่มปริมาณมากขึ้นตามอายุ และขนาดทรงพุ่ม

การให้น้ำ

หลังการปลูกถ้าฝนไม่ตกควรรดน้ำทุกวัน หลังจากนั้นถ้าฝนไม่ตกอีกควรรดน้ำประมาณ ๓-๔ วัน / ครั้ง จนเห็นว่าตั้งตัวดีจึงเว้นการรดน้ำให้ห่างออกไป ในฤดูแล้งนั้นควรให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ

การปฏิบัติอื่น ๆ

หลังจากปลูกไปแล้วเมื่อต้นมีการเจริญเติบโตสูงประมาณ ๗๐ ซม. ควรตัดยอด หรือเด็ดยอดเพื่อให้แตกกิ่งแขนงข้าง แล้วเลือกกิ่งแขนงไว้ประมาณ ๓-๔ กิ่ง โดยเลือกกิ่งที่สมบูรณ์ ทำมุมกว้างกว้างกับลำต้น ในปีที ๒-๓ ปลอ่ยให้กิ่งแขนงที่เลือกไว้เจริญเต็มที่ แต่ถ้ามีกิ่งแขนงย่อยแตกจากกิ่งแขนงใหญ่แน่นเกินไป ให้ตัดกิ่งแขนงย่อยออกบ้าง นอกจากนี้ให้ตัดแต่งกิ่งที่เป็นโรค กิ่งที่ผิดปกติและแห้ง กิ่งกระโดงออก โดยเฉพาะหลังเก็บเกี่ยวแล้ว

การป้องกันกำจัดศัตรูพืช

- ใบ เพลี้ยแป้งและเพลี้ยหอย ป้องกันโดยใช้สารอไซคริน มาลาไธออน
- ดอก โรคราดำ ป้องกันโดยใช้สารเบนโธมิลหรือกำมะหยี่ผงชนิดละลายน้ำ
- ผล แมลงวันผลไม้ ป้องกันโดยการห่อผล หรือใช้สารไดเมทโซเอท หรือ

โมโนโครโตฟอส

- ศัตรูเหา ลำต้น ป้องกันโดยใช้สารเคมีฆ่าแมลงชนิดดูดซึมอดเข้าไปในรูที่ถูกทำลายแล้วปิดรูด้วยดินน้ำมันหรือดินเหนียว นอกจากนี้ ควรดูแลรักษาความสะอาดของชาวสวน และควรตัดแต่งกิ่งที่เป็นโรคอยู่เสมอ เป็นการป้องกันการเข้าทำลายของศัตรูต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยไม่จำเป็นต้องใช้ยาปราบศัตรูพืช

ม.ค. ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค. มิ.ย.	ก.ค. ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย. ธ.ค.
- ฉีดพ่นสารเคมี	- ให้น้ำ	- เก็บเกี่ยว	- ให้น้ำ	- ฉีดพ่นสารเคมี	- ให้น้ำสูตร	- งดการ	- เริ่มออกผล-ฉีด
ป้องกันกำจัดโรค	สูตร ๑๓-	ผลผลิต	ดอกและ	ป้องกันกำจัดโรค	๘-๒๔-๒๔	ให้น้ำ	พ่นสาร
	๑๓ - ๒๑		ปุ๋ยเคมี			-กำจัด	เคมีป้องกันกำจัด
แมลง-ให้น้ำ			สูตร ๑๕ -	แมลงระยะแตก		วัชพืช	โรคแมลง
สม่ำเสมอ-ให้น้ำสูตร			๑๕ - ๑๕	ใบอ่อน			
-ห่อผล							

ตารางกำจัดศัตรูพืชและการดูแลรักษา

การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว

๑. ดัชนีการเก็บเกี่ยว อาจนับจากหลังดอกบานประมาณ ๑๒๐ – ๑๕๐ วัน และมีวิธีดังนี้

- สังเกตจากตาหนามของผลที่ขยายห่าง
- ผลขนุนที่สุกจะมีสีผิวเหลืองเข้มมากขึ้น
- ใช้การทดสอบโดยเอามีดกรีดบริเวณขั้วของผล ถ้าผลแก่จะมียางไหลออกมา

น้อย และมีลักษณะถ้ายางไหลออกมามากเป็นสีขาวแสดงว่ายังไม่แก่

- ใช้การนับอายุของผล ตั้งแต่ดอกเริ่มผสมติด จนผลแก่ประมาณ ๑๒๐- ๑๕๐ วัน

๒. การเก็บเกี่ยว สามารถเก็บโดยใช้เชือกในลอนขนาด ๐.๒ นิ้วมัดเป็นปม เพื่อให้เป็นตัวดึงส่วนปลายอีกด้านหนึ่งรัดกับส่วนขั้วของผลขนุนให้แน่น ใช้กรรไกรตัดขั้วผลแล้วค่อย ๆ หย่อนลงมา

แนวทางการส่งเสริม

๑. ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกขนุนสายพันธุ์ที่ดีตลาดเป็นที่ต้องการสูง
๒. ส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตที่ถูกต้องให้ทั่วถึง
๓. สนับสนุนให้มีการแปรรูปขนุนให้เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น
๔. สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกขนุน

ปัญหาอุปสรรค

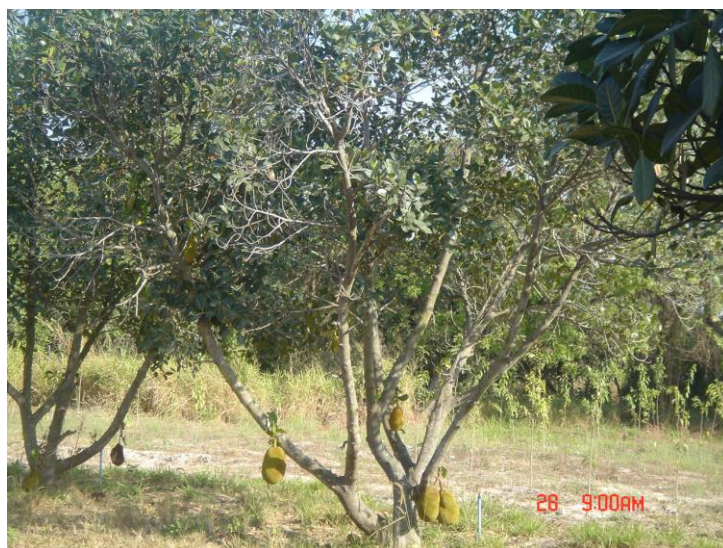
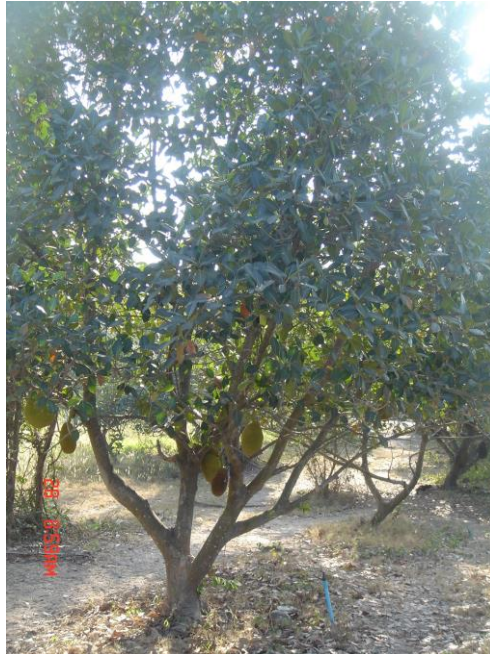
๑. ขนุนพันธุ์ดียังมีราคาแพง
๒. เทคโนโลยีการผลิตที่ถูกต้องยังกระจายไม่ทั่วถึง
๓. การแปรรูปยังมีน้อย
๔. ไม่มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกขนุน

ข้อมูลสวน – รายชื่อผู้ผลิต

๑. นายขยงยุทธ วิงษ์จิราภรณ์ ๒๓/๑ ต.ทางเกวียน อ.แกลง จ.ระยอง พื้นที่ ๒๐ ไร่
๒. นายประภาส สุภาพล ๓๓/๔ หมู่ ๓ ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี พื้นที่ ๓๐ ไร่
๓. นายสุนทร ฤทธิ์ถ้ำ ๑๑๕/๑๑ ต.ศรีราชา อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี พื้นที่ ๕๐ ไร่
๔. นายสุภชัย ธาราสันติสุข ๑ หมู่ ๑ ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง จ.ชลบุรี
๕. นายสายันต์ ทรัพย์เจริญ ๔๒ หมู่ ๑๐ ต.ไม้เค็ด อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี พื้นที่ ๕๐ ไร่

ประโยชน์

ผลอ่อนใช้ปรุงอาหารผลสุกเยื่อหุ้มเมล็ดมีรสหวาน เมล็ดปรุงอาหาร เนื้อไม้ใช้ทำพื้นเรือน หวี โทน รำมะนาด รากและแก่นให้สีเหลือง ถึงเหลืองอมน้ำตาล ใช้ย้อมผ้าและแพรไหม ราก นำมาแก้ท้องร่วง แก้ไข ใบเผาไฟกับขี้เถ้าขาวโพลให้ดำเป็นถ่าน แล้วได้รวมกับก้นกะลามะพร้าวขูด โรยรักษาบาดแผล

ประวัติความเป็นมาของตะเกียงไม้

ในสมัยโบราณคนใช้ขี้ได้หรือน้ำมันยาง เพื่อจุดเป็นคบไฟเพื่อให้แสงสว่างต่อมา ภายหลังมีการค้นพบน้ำมันก๊าด จึงได้มีการประดิษฐ์ตะเกียงกระป๋อง โดยใช้เส้นด้ายทำเป็นไส้จุดแทนคบไฟ หลังจากนั้นก็มีการพัฒนาจากตะเกียงกระป๋องเป็นตะเกียงลาน ตะเกียงเจ้าพายุ ตะเกียงรั้ว ตะเกียงโปิและตะเกียงอีกหลายชนิด ตามประโยชน์ของการใช้งานแต่ตะเกียงเหล่านี้อาจเป็นต้นเหตุที่สามารถก่อให้เกิดไฟไหม้เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ได้ จนกระทั่งปัจจุบัน มีการผลิตหลอดไฟฟ้าทำให้คนหันมาใช้หลอดไฟฟ้าแทนตะเกียง เด็กวัยรุ่นสมัยปัจจุบันที่เกิดมาพร้อมกับบ้านที่มีไฟฟ้าแล้วจึงไม่มีโอกาสสัมผัสการใช้ตะเกียงเจ้าพายุที่บ้าน

ตะเกียงเจ้าพายุก็กลายเป็นของที่ ดึงดูดใจ เมื่อเห็นยามไปเที่ยวงานวัด หรืองานเทศกาลนอกเมือง จนกระทั่งในปี ๒๕๔๐ นายศรีโพธิ์ เจริญสุข ผู้ที่มีความคิดริเริ่มนำไม้ขนุนและกฐินณรงค์มาประดิษฐ์ตะเกียงไม้โบราณแต่ใช้พลังงานไฟฟ้าซึ่งสามารถใช้งานได้ดี ปลอดภัยและสวยงาม รวมทั้งสามารถนำมาเป็นของขวัญแก่บุคคลได้ด้วยต่อมามีผู้สนใจ นายศรีโพธิ์ จึงเห็นว่า จะสามารถทำรายได้จากสิ่งประดิษฐ์ ดังกล่าว จึงได้จัดตั้งกลุ่มตะเกียงไม้ศรีโพธิ์ เพื่อผลิตตะเกียงไม้รูปแบบต่าง ๆ จนได้ คัดเลือกอยู่ในหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทศิลปะประดิษฐ์และของที่ระลึกระดับ ๔ ดาว

การนำรูปแบบ CIPP MODEL มาประยุกต์ใช้กับตะเกียงไม้ ต.พิมพา อ.บางปะกง จ. ฉะเชิงเทรา

๑. การประเมินสถานะแวดล้อม (Context Evaluation : C)
๒. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I)
๓. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P)
๔. การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น (Product Evaluation : P)

Context Evaluation	Input Evaluation	Process Evaluation	Product Evaluation
ลุงศรีโพธิ์ เจริญสุข ในอดีต เคยเป็นช่างซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ หลังจากนั้นมาทำอาชีพเย็บเสื้อผ้า ปักหมอนรายได้ไม่ค่อยดีนักก็มาทำงานที่ร้านไถ่อย่าง ทำอยู่ ๔ ปี ก็เลิกทำช่วงนั้นลุงว่างงานครบครว	วัสดุอุปกรณ์ ๑. ไม้กระถินณรงค์ และไม้ขนุน เส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ ๖ – ๘ นิ้ว ยาวประมาณ ๐.๗ ม. ๒. สายไฟฟ้าทำพัดลม สายไฟอ่อน ๑.๕๐ ม.	กระบวนการผลิต ๑. เริ่มตั้งแต่การใช้สิ่งตอกไม้ให้ได้รูปทรงครบทุกส่วนประกอบของตะเกียงไม้ ได้แก่ หัวจาน หู ปุ่ม และหลักตะเกียงไม้โดยใช้ขี้ผึ้ง ตะไบ และกระดาษ	๑. สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับไม้ขนุนและไม้กระถินณรงค์เนื่องจากไม้ขนุนที่จะมาแปรรูปเป็นตะเกียงมีอายุ ๒๐-๒๕ ปี ๒. การวางจำหน่ายในปี ๒๕๔๐ มีปัญหาแต่ได้องค์การบริหารส่วนตำบล

ประสบกับปัญหาขาดรายได้ ลูกศรีโพธิ์ จึงพยายามหาอาชีพเสริมและจุดเริ่มต้นที่ลุงหันมาทำตะเกียงไม้ เนื่องจากภรรยาได้นำไม้ขนุนมาเผาทำถ่านเพื่อประกอบอาหาร จนกระทั่งในปี ๒๕๔๐ ลูกศรีโพธิ์ เห็นว่าไม้ขนุนมีเนื้อที่สวย ประกอบกับเห็นตะเกียงเจ้าพายุในสมัยก่อนก็เกิดความคิดว่าถ่านนำไม้ขนุนมาทำแทนและใช้หลอดไฟฟ้าแทนการจุดสว่าง น่าจะดีช่วงแรกเริ่มทำมีปัญหาในเรื่องการลงทุน เพราะการทำตะเกียงต้องใช้อุปกรณ์มาก ลูกศรีโพธิ์ จึงไปกู้กองทุนหมู่บ้าน ๒๐,๐๐๐ บาท ซึ่งไปซื้อเครื่องมือในการทำโดยหาไม้ที่จะมาทำโดยใช้ไม้ขนุนและไม้กระถินณรงค์ ซึ่งเป็นไม้เนื้อดีและเป็นไม้มงคล โดยรับมาจาก อ.พนมสารคาม และ อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา	สวิตช์ และปลั๊กไฟ ๓. หลอดไฟฟ้าขนาด ๒๒ วัตต์ (หลอดตะเกียบประหยัดไฟ) ๔. โป๊ะไฟหรือแก้วน้ำตัดกัน ๕. กระดาษทรายเบอร์ ๒๐๐ และ ๓๐๐ ๖. สีฝุ่นใช้อัดร่อง ๗. ยูนีเทน สีสเปรย์ ๘. กาวร้อนและตะปูเข็ม ๙. ก่อ้งบรรจุภัณฑ์ บุคลากร บุคลากรในการทำตะเกียงไม้ ลูกศรีโพธิ์ มีกลุ่มอยู่จำนวน ๒๓ คน ในหมู่บ้าน ๔ บ้านสังกัดสี่สิบตะวันตก ตำบลพิมพาทำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา อุปกรณ์ในการลงทุน -ค่าใช้จ่ายในการทำประมาณ ๑ แสนบาท	ทราย ขัดผิวไม้ ทุกส่วนประกอบให้เรียบลง ฝุ่นทับให้เรียบไม่มีตำหนิ ทาสีกันไม้แตก ขัดสีแล้วทายูนีเทน เสร็จแล้วนำส่วนประกอบทุกชิ้นมาประกอบเป็นตัวตะเกียงใส่สายไฟ – สวิตช์ และหลอดไฟในปัจจุบันได้นำเครื่องกลึงเหล็กมาใช้สามารถลดเวลาและเพิ่มปริมาณการผลิตได้มากขึ้น อัตราการผลิต / วัน ๑. ขนาดเล็ก ๑๐ ตัว ๒. ขนาดกลาง ๓๐ ตัว ๓. ขนาดใหญ่ ๓๐ ตัว โดยไม้ขนุน ๑ ท่อน ยาว ๑๐ เซนติเมตร ทำเป็นตะเกียงได้ ๖ ตัว ในการทำตะเกียงนิยมนำไม้ขนุนมาทำเพราะเป็น ๑ ใน ๕ ของไม้มงคลและข้อดีของไม้ขนุนมีสีเหลืองส่วนไม้กระถินณรงค์ ข้อดีคือ ขาว ส่วนไม้มะม่วงไม้สะเดาและไม้ยูคาลิปตัสไม่นิยมนำมาทำตะเกียงเพราะทำแล้วไม้แตก	พิมพา มาสนับสนุนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้ออกจำหน่ายในงานแสดงสินค้าโดยเริ่มต้นจากองค์การบริหารส่วนตำบลพิมพารับตะเกียงไม้จากลูกศรีโพธิ์ไปเป็นของขวัญปีใหม่ โดยซื้อไปประมาณ ๑๐๐ กว่า ชิ้น นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลยังช่วยอินเทอร์เน็ตตำบลเผยแพร่ ข้อมูลให้ผู้สนใจได้ทราบ ๓. ตลาดรับซื้อมีจังหวัด เชียงใหม่ , เชียงราย , ลำปาง , ภูเก็ต , เกาะสมุย ต่างประเทศที่ยุโรป ๔. ได้คัดเลือกเป็นหนึ่งในตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทศิลป ประดิษฐ์และเป็นของที่ระลึกในอดีตได้ ๔ ดาว - ปัจจุบันเหลือ ๓ ดาว เหตุที่ลดลงมาเหลือ ๓ ดาว ลูกศรีโพธิ์ ได้กล่าวว่า เพราะตะเกียงไม้ที่ผลิตไม่มีตำนานความเป็นมาของผลิตภัณฑ์และรูปแบบกล่องที่ใส่ตะเกียงไม้ไม่ได้มาตรฐาน
---	--	--	---

การส่งเสริมตะเกียงไม้

องค์การบริหารส่วนตำบล พิมพา	พัฒนาการอำเภอบางปะกง	ส่วนราชการ / เอกชน
ในปี ๒๕๔๒ องค์การบริหารส่วนตำบลพิมพา ได้รับซื้อ ตะเกียงไม้จากลุงศรีโพธิ์ไปเป็นของขวัญปีใหม่จำนวน ๑๐๐ กว่าตัว และจากการสัมภาษณ์ จ.ส.อ.กำธร เอมสกิจย์ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลพิมพาได้กล่าวว่า แนวโน้มปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗ ตะเกียงไม้เป็นสิ่งที่ต้องการของตลาดและทางองค์การบริหารส่วนตำบลต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตมากกว่านี้	นายบรรเทา ดวงภา พัฒนาการอำเภอบางปะกงได้ส่งเสริมตะเกียงไม้โดยในปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗ ได้สนับสนุนให้ตะเกียงไม้ของลุงศรีโพธิ์ ไปจำหน่ายที่เมืองทองธานีและได้แต่งตั้งคุณลุงศรีโพธิ์เป็นคณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของอำเภอบางปะกง นางสายทิพย์ สติติย์เสถียร เสมียนตรา อำเภอบางปะกง ได้อุดหนุนตะเกียงไม้จากคุณลุงศรีโพธิ์ ทุก ๆ ปี โดยจะนำไปใช้เป็นของขวัญปีใหม่	๑. จัดจัดงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ๒. งานลอยกระทง ๓. จัดจำหน่ายในงานประจำปีของจังหวัด ๔. ศูนย์การเรียนรู้ภาคกลางกองพลทหารราบที่ ๑๑ ๕. Big C สาขาราชดำริ ๖. วัดหลวงพ่อโสธร ๗. ร้านของที่ระลึกทั่ว ๆ ไป

รูปแบบ / ประเภทผลิตภัณฑ์

จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ เป็นตะเกียงไม้แบบโบราณ คู่ควรแก่การสะสม สำหรับผู้ที่ชื่นชอบของโบราณ หรือเพื่อการศึกษาและอนุรักษ์ศิลปะ และวัฒนธรรม ทุกแบบสวยด้วยลายไม้ฝีมือประณีต ใช้เป็นของฝาก และประดับตกแต่งบ้านเรือน โรงแรมรีสอร์ท ฯลฯ มี ๕ รูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่

๑. ตะเกียงโป๊ะ	เส้นผ่านศูนย์กลาง ๖ นิ้ว	ราคา ๖๐๐ บาท
๒. ตะเกียงลาน	เส้นผ่านศูนย์กลาง ๖ นิ้ว	ราคา ๖๐๐ บาท
๓. ตะเกียงโคม	เส้นผ่านศูนย์กลาง ๖ นิ้ว	ราคา ๖๐๐ บาท
๔. ตะเกียงรั้ว	เส้นผ่านศูนย์กลาง ๔ นิ้ว และ ๖ นิ้ว	ราคา ๔๐๐ บาท

และ ๖๐๐ บาท

๕. ตะเกียงเจ้าพายุ เส้นผ่านศูนย์กลาง ๕ นิ้ว และ ๗.๕ นิ้ว ราคา ๕๐๐ บาท

และ ๑,๐๐๐ บาท

การดูแลรักษาตะเกียงไม้

๑. ไม่ควรวางตะเกียงหรือโคมไฟโดนฝนหรือที่เปียกชื้น
๒. ถ้าหลอดขาดให้ถอดปลั๊กไฟออกแล้วถอดสลักใต้จานออกข้างหนึ่งแล้วหงายจานออกดึงหลอดขึ้นมาเปลี่ยนหลอดได้เลย
๓. ถ้าทำความสะอาดให้ใช้ผ้าแห้งเช็ด ไม่ควรใช้น้ำทำความสะอาดจะทำให้ไฟช็อคได้
๔. ถ้าไม่ใช้งานควรถอดปลั๊กไฟออก

กระบวนการถ่ายทอด

คุณลุงศรีโพธิ์ เจริญสุข ได้ถ่ายทอดให้กับกลุ่มคนพิการโรงเรียนวัดหัวเนิน ที่ได้ส่งคนพิการมาเรียนจำนวน ๔ คน ใช้เวลา ๓ เดือน โดยคุณลุงได้สอนผู้มาเรียนให้ทำหุตะเกียงเนื่องจากส่วนประกอบของตะเกียงส่วนอื่นทำยากจะต้องอาศัยความชำนาญ

แนวโน้มในอนาคต

คุณลุงศรีโพธิ์ ได้พัฒนาตะเกียงโดยทำรูปแบบตะเกียงบัวคว่ำบัวหงาย โดยเริ่มต้นปี ๒๕๔๗ และตะเกียงกระป๋องนอกจากนี้จะนำไม้ขนุน มาทำตุ้มเสื่อผ้าและโต๊ะกินข้าว

การพัฒนาคุณภาพตะเกียงไม้ โดยศูนย์ศิลป์ วัฒนธรรมและท้องถิ่น

ขั้นตอนการพัฒนาคุณภาพ (สภาพปัญหา)

๑. คณะผู้วิจัยได้ลงไปสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กับคุณลุงศรีโพธิ์ เจริญสุข
๒. คณะผู้วิจัยได้พบปัญหาและอุปสรรคในการผลิตตะเกียงไม้

๒.๑. ในอดีตตะเกียงไม้ของ ต.พิมพา เคยได้รับรางวัล ๔ ดาว ปัจจุบันได้ ๓ ดาว

ซึ่งคุณลุงศรีโพธิ์ ได้กล่าว เหตุที่ได้ ๓ ดาว เนื่องจากคณะกรรมการคัดเลือกหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้กล่าวว่าตะเกียงไม้ของคุณลุงไม่มีตำนานหรือประวัติความเป็นมาและรูปแบบกล่องไม่มาตรฐาน นอกจากนี้สติกเกอร์ที่แสดงสินค้าไม่ชัดเจน

๒.๒. ในการทำตะเกียงต้องอาศัยความละเอียดและความประณีตจึงทำให้ชาวบ้าน ใน หมู่ 4 ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา สนใจทำน้อยส่วนใหญ่ชาวบ้านที่เข้ามาในกลุ่มตะเกียงไม้จะรับชิ้นส่วนตะเกียง เช่น หูตะเกียง ไปทำที่บ้านและนำมาส่งที่บ้านคุณลุงศรีโพธิ์

แนวทางพัฒนาคุณภาพตะเกียงไม้ โดยศูนย์ศิลป์ปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น

การพัฒนาคุณภาพสติกเกอร์สำหรับติดผลิตภัณฑ์

แผ่นสติกเกอร์ที่ใช้สำหรับติดที่ตัวผลิตภัณฑ์ แผ่นป้ายผ้าประชาสัมพันธ์ และกล่องผลิตภัณฑ์ที่ ลุงศรีโพธิ์เป็นผู้เลือก

ทีมงานวิจัยได้รับการประสานงานดำเนินการ ออกแบบสติกเกอร์ เพื่อติดผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ให้ดูได้เด่นชัด และได้ส่งมอบให้กับลุงศรีโพธิ์ เจริญสุข ในวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๔๘

การพัฒนาโดยออกแบบกล่องใส่ตะเกียงไม้

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น ได้ร่วมกับโปรแกรมวิชาศิลปกรรม

ได้ให้นักศึกษาโปรแกรมศิลปกรรม ออกแบบกล่องใส่ตะเกียงให้ได้มาตรฐาน โดย
นักศึกษาได้ออกแบบมาหลายแบบและได้นำมาให้ลุงศรีโพธิ์ เลือก เพื่อเป็นต้นแบบในการนำไปใช้
เป็น บรรจุกัณฑ์

การนำไปใช้

ในงานมหกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดฉะเชิงเทราในวันที่ ๒๗ กันยายน –
๑ ตุลาคม ๒๕๔๘ จัดแสดง ณ ศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทรา คุณลุงศรีโพธิ์ และนางสกุล เจริญ
สุข ได้นำสตีกเกอร์ที่ทีมคณะผู้วิจัยออกแบบให้ไปติดสินค้าที่จำหน่ายและได้กล่าวแสดงความดีใจ
ที่ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ มาช่วยส่งเสริมและพัฒนา

การประชาสัมพันธ์

คณะทีมงานมหาวิทยาลัย ฯ ได้ ออกแบบป้ายผ้า
เพื่อติดหน้าร้านให้กับคุณลุงศรีโพธิ์ ในงานมหกรรม
หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ใน
วันที่ ๒๗ กันยายน – ๑ ตุลาคม ๒๕๔๐ เพื่อให้คนที่
ต้องการเลือกซื้อหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้เห็นและ
เลือกชมสินค้ารวมทั้งเลือกซื้อสินค้า

บทที่ ๖

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและกระบวนการผลิตตะเกียงไม้ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. เพื่อได้แนวพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้
๓. เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนาวัตถุดิบกับกระบวนการผลิตให้ได้คุณภาพ มาตรฐานสากล

การเลือกผลิตภัณฑ์และกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยได้เลือกศึกษาผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ ต.พิมพา อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และกลุ่มตัวอย่างให้สัมภาษณ์ คือนายศรีโพธิ์ เจริญสุข พัฒนาการ อำเภอบางปะกง องค์การบริหารส่วนตำบลพิมพา

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้นำทฤษฎี (CIPP MODEL) มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยในครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

ตำบลพิมพาเป็น ๑ ใน ๑๒ ตำบลของอำเภอบางปะกง อาชีพดั้งเดิมของชาวบางปะกง เป็นอาชีพทำประมงเป็นอาชีพหลัก รองลงมาก็การทำเย็บจาก ปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปตั้งในอำเภอบางปะกงเป็นจำนวนมากและจากการที่อำเภอบางปะกงเป็นอำเภอที่มีรายได้และเศรษฐกิจตลอด จนการที่ปัจจุบันนี้มีนโยบายของรัฐบาล นั้นเรื่องการส่งเสริมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จึงทำให้คณะผู้วิจัยได้เลือกวิจัยหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทศิลปหัตถกรรม และของที่ระลึก ระดับ ๔ ดาว ได้แก่ ตะเกียงไม้ของนายศรีโพธิ์ เจริญสุข จากการสัมภาษณ์นายศรีโพธิ์ เจริญสุข ได้เริ่มทำตะเกียงไม้ในปี ๒๕๔๐ โดยได้นำไม้ขนุน ซึ่งเป็นต้นทุนทางธรรมชาติ มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สร้างชื่อเสียงให้กับหมู่ ๔ ตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา โดยได้ใช้ทฤษฎี (CIPP MODEL) วิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

C	I	P	P
ลุงศรีโพธิ์ เจริญสุข ได้จุดประกายในการทำตะเกียงจากการที่ภรรยาได้นำไม้ขนุนมาเผาเป็นถ่านเพื่อมาประกอบอาหารจึงทำให้คุณลุงคิดว่าไม้ขนุนสวยประกอบกับเห็นตะเกียงเจ้าพายุจึงมีความคิดว่าสามารถแปรรูปไม้ขนุนมาทำเป็นตะเกียงหลอดไฟฟ้าได้ดี	๑. ไม้ขนุน ไม้กระถินณรงค์ ๒. กระดาษทราย ๓. หลอดไฟ ๔. แก้วน้ำ ๕. สีฝุ่น / สีสเปรย์ ๖. ก่องบรรจุภัณฑ์	ปี 2540 คุณลุงศรีโพธิ์ได้เริ่มทำตะเกียงไม้ปี 2547 – 2548 มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ได้มาทำวิจัยและได้ช่วยส่งเสริมในการออกแบบฉลาก/นามบัตร/บรรจุภัณฑ์/ก่องและป้ายประชาสัมพันธ์หน้าร้าน	๑. สร้างชื่อเสียงในหมู่บ้าน ๒. ได้รับรางวัลระดับ 3 ดาว ๓. มีหน่วยงานของรัฐและเอกชนสนับสนุน ๔. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมและท้องถิ่นมาสนับสนุนในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๕. เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับมหาวิทยาลัยฯ

อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

นำปัญหาจากการที่สัมภาษณ์นายศรีโพธิ์ เจริญสุข มาวิเคราะห์ได้มีปัญหาดังนี้

๑. ปัญหาการคิดผลิตภัณฑ์
๒. ปัญหารูปแบบกล่องไม่ได้มาตรฐาน
๓. การส่งเสริมผลิตภัณฑ์

นำปัญหาของผู้ผลิตมาแก้ไขโดยอาศัยการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ผลิตตะเกียงไม้ คณาจารย์ผู้จัดทำ และนักศึกษาโปรแกรมศิลปกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ศูนย์ศิลปะ วัฒนธรรมและท้องถิ่น ได้ให้นักศึกษาโปรแกรมศิลปกรรม มาออกแบบฉลากให้ชัดเจนและรูปแบบกล่องผลิตภัณฑ์และการทำป้ายผ้าประชาสัมพันธ์หน้าร้านโดยมีการส่งมอบ ในวันพุธที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๔๘ เกิดการจัดการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชน ท้องถิ่น สถาน การศึกษา และเป็นการให้นักศึกษาเข้าในวัฒนธรรมในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ปัญหาในการวิจัย

๑. ในการทำตะเกียงไม้ ลูกคำที่เป็นกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จะซื้อไปเป็นของฝากและของที่ระลึกให้ผู้ใหญ่ที่นับถือ ดังนั้น จะขายได้ดีในช่วงเทศกาลที่สำคัญ เช่น ปีใหม่
๒. ในการทำตะเกียงไม้เป็นงานที่ประณีตจากการสัมภาษณ์ผู้ที่สนใจทำมีน้อยส่วนใหญ่ นิยมทำชิ้นส่วนเล็ก ไปทำที่บ้านและนำมาให้เจ้าของผลิตภัณฑ์ประกอบ
๓. การจำหน่ายและตลาดรองรับ ส่วนใหญ่เป็นร้านประจำ ผู้ซื้อสินค้าจะซื้อเพราะเห็นว่าเป็น ๑ ใน ๕ ในไม้มงคล

ข้อเสนอแนะ

๑. ผู้จัดทำควรหาทีมงานเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาต่อไป
๒. ผู้ผลิตควรเขียนตำนานตะเกียงและหาข้อดีไม้มงคล ๕ ชนิด โดยเฉพาะ ไม้ขนุน เป็น ๑ ใน ๕ ของไม้มงคลที่สนับสนุนให้เกิดโชคลาภ และสิ่งที่ดีในชีวิตอย่างไรบ้าง
๓. ควรสนับสนุนวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น ปลูกไม้ขนุน ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ
๔. ในการกำหนดราคาผู้ผลิตควรทำป้ายบอกสินค้าให้ชัดเจนว่าตะเกียงไม้ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ราคาจำหน่ายเท่าใด

บรรณานุกรม

- ขุ่น. (๒๕๔๘). (Online). แหล่งที่มา : <http://www.Goae.go.th/plant/Kanum.htm>.
- คณะอนุกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา. (2546). **หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา**. ฉะเชิงเทรา : บริษัทเอ็มเอ็นคอมฟิวออฟเซท จำกัด.
- ทรงจิต พูลลาภ (๒๕๔๗). **แนวคิดทฤษฎีภูมิปัญญาท้องถิ่น**. การอบรมเรื่องศูนย์การเรียนรู้ ภูมิปัญญาไทย : ทิศทางใหม่ของการศึกษา. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรยายสรุปอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. ฉะเชิงเทรา : มปท. (อัดสำเนา).
- ผ่องศรี มาสขาว และคณะ. (๒๕๔๗). **รายงานการวิจัยการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตหอยกุลเลี้ยวตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา**. ฉะเชิงเทรา : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง และคณะ. (๒๕๔๘). **รายงานการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผลิตสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในภาคกลางฝั่งตะวันออก**. ชลบุรี : วิทยาลัยการบริหาร- รัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สรุปบางปะกง : ประวัติบอกเล่าพระครูเขมาภิราม. (ม.ป.ป.). ฉะเชิงเทรา
- สำนักงานมาตรฐานการศึกษา. (๒๕๔๕). **ชุดวิชาการประเมินเพื่อพัฒนา**, กรุงเทพฯ : ทิศน์ทองการพิมพ์.

ภาคผนวก

แนวคิด/คำถามหรือประเด็นการศึกษากการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพ
มาตรฐานผลิตภัณฑ์ตะเกียงไม้ ของตำบลพิมพา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑. ประวัติความเป็นมาในการผลิต (สาเหตุที่ผลิต, ปัจจัยที่ทำให้เกิดกระบวนการคิด)
๒. กรรมวิธีในการผลิต
๓. วัสดุอุปกรณ์ในการผลิต
๔. กระบวนการถ่ายทอด
๕. รูปแบบการผลิตภัณฑ์
๖. การพัฒนาคุณภาพตะเกียงไม้
๗. การวางจำหน่ายและกระบวนการตลาด
๘. ผลผลิตที่เกิดขึ้น
๙. ปัญหาและอุปสรรค
๑๐. ข้อเสนอแนะในการผลิต